

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİNİN İKTİSADİ
GİRİŞİMCİLİĞE YANSIMALARI: MALATYA'DAN
İSTANBUL'A GÖÇ EDEN GİRİŞİMCİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra MURAT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİNİN İKTİSADİ
GİRİŞİMCİLİĞE YANSIMALARI: MALATYA'DAN
İSTANBUL'A GÖÇ EDEN GİRİŞİMCİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra MURAT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi BÜŞRA MURAT'ın KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİNİN İKTİSADİ GİRİŞİMCİLİĞE YANSIMALARI: MALATYA'DAN İSTANBUL'A GÖÇ EDEN GİRİŞİMCİLER adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.05.2019 tarih ve 2019-14/9 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 27.05.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi MURAT KORALTÜRK	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. RAHMİ DENİZ ÖZBAY	
3. Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi MEHMET ALİ AKYURT	

ÖNSÖZ

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “*Kentlerdeki Hemşehrilik İlişkisinin İktisadi Girişimciliğe Yansımaları: Malatya’dan İstanbul’a Göç Eden Girişimciler*” adlı araştırmanın konusunu, toplumları derinden etkileyen iki kavram; girişimcilik ve göç kavramları oluşturmuştur. Araştırmanın amacı, kentlerdeki girişimcilik faaliyetlerinin hemşehrilik ilişkisi ile olan bağıını iç göç bağlamıyla ortaya çıkarmaktır. Bunun için kullanılan örneklem, Malatya’dan İstanbul’a göç eden girişimcilerden oluşmuştur.

Bu çalışma için araştırma küntlesini oluşturmama yardımcı olan, desteklerini esirgemeyen değerli büyüğüm, Bağcılar Belediye Başkan Yardımcısı Kenan Gültürk’e; MİAD Genel Sekreteri Hakan Odabaşı’ya; her hücremde emeği olan, hayatımda aldığım kararlarda maddi-manevi desteğini esirgemeyen aileme canı gönülden teşekkür ederim.

İstanbul, 2019

Büşra MURAT

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim : Büşra MURAT
Ana Bilim Dalı : İktisat
Programı : İktisat Tarihi
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans- Nisan 2019

ÖZET

KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİNİN İKTİSADİ GİRİŞİMCİLİĞE YANSIMALARI: MALATYA'DAN İSTANBUL'A GÖÇ EDEN GİRİŞİMCİLER

Sosyal bir olgu ve güçlü bir ağ olan “hemşehrilik”, Türkiye toplumunun vazgeçilmez ilişki türlerinden biridir. Günlük hayatta yeni tanışılan bireylere ilk yöneltilen sorulardan biri, “Nerelisin?” olmaktadır. Hemşehrilik, aslında esas memleketinden göç etmiş bireylerin memleketine dair duyduğu özlemin ve muhayyilenin bir yansımasıdır. Memleketten uzakta anlam kazanan bu ilişki türü, yalnızca sosyal yaşamı değil, ekonomik ilişkileri de önemli ölçüde etkilemektedir. Fakat bu etkilerin boyutu veya sürekliliği bilinmemektedir.

Bu çalışmada, kentlerdeki hemşehrilik ilişkisinin iktisadi girişimciliğe yansımalarını araştırmak amaçlanmıştır. Bu yansımaların boyutu ve sürekliliği araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada, girişimcilik ve göç kavramlarına dair literatür araştırması yapılmış, Malatya'dan İstanbul'a göçün eski dönemlerdeki hemşehrilik dayanışmasına dair araştırmalara yer verilmiş ve Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş 13 girişimciye dair yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemiyle bir nitel araştırma yapılmıştır.

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre; Malatya'dan İstanbul'a göç, gelenekselleşmiş ve babadan oğula miras gibi bırakılır hale gelmiştir.

Önceki kuşaklarda kışın İstanbul'da hamallık yahut çaycılık yaparak para kazanmak; baharda dönüp tarla ekip biçmek şeklinde mevsimsel göç olmuşken sonraki kuşaklarda ekilecek tarlaların azalması sebebiyle daimî göç halini almıştır. Her iki göç türünde de temel dinamik hemşehrilik ilişkileri olmuştur. İstanbul'da ilk iş buldukları yahut yerleştikleri yer mutlaka bir hemşehri yanı olmuştur. Fakat son kuşakta (70-80'li yılların göçmenleri) hemşehrilik bağları ilk aşamada ekonomik birliktelik şeklinde iken sonraki dönemlerde gelişen süreç ile sosyal yardımlaşma ve dayanışma halini almıştır. Önceleri bir hemşehrisi sayesinde iş bulan ve bu sayede kendi işletmesini de kuran Malatyalı girişimciler, ortaklarını, çalışanlarını, tedarikçilerini Malatyalılardan seçmeye gayret ederken sonraları şehrin getirdiği bazı özellikler ve ekonomik koşullar sebebiyle Malatyalı girişimcilerin hemşehrilik ilişkileri sosyal yardımlarda bulunma, destek olma, yol gösterme şekillerinde değişim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağ Teorisi, Hemşehrilik, Göç, Girişimcilik, İş Adamları Dernekleri, Malatya, İstanbul.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Büşra MURAT
Field : Economics
Programme : History of Economics
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK
Degree Awarded and Date: Master-April 2019

ABSTRACT

THE REFLECTIONS OF THE RELATIONSHIP OF FELLOW-TOWNSMESHIP IN CITIES ON FINANCIAL ENTREPRENEUR: ENTREPRENEURS WHO MIGRATE TO ISTANBUL FROM MALATYA

"Fellow-townsmanship", which is a social phenomenon and a strong network, is one of the indispensable relationship types of Turkish society. One of the first questions asked to newly acquainted individuals in daily life is "Where are you from?". Fellow-townsmanship is a reflection of the longing and the imagination of the people who actually emigrated from the hometown. This type of relationship which becomes meaningful far away from the hometown affects not only social life but also economic relations considerably. However, the extent or continuity of these effects is not known.

In this study, it is aimed to investigate the reflections of citizenship relations in the city on the economic entrepreneurship. The size and continuity of these reflections are the subject of the research. In the study, a literature on the concepts of entrepreneurship and immigration has been researched, and the researches on fellow-townsmanship solidarity in the previous periods have been included in terms of the immigration from Malatya to Istanbul, and a qualitative research has been conducted with semi-structured in-depth interview method for 13 entrepreneurs who migrated from Malatya to Istanbul.

According to the findings obtained as a result of the discussions; the migration from Malatya to Istanbul has become traditional and left from father to son as legacy. While seasonal migration in earlier generations has occurred by making money with portorage or tea making in Istanbul in the winter, and by the field cultivation by returning to the hometown in the spring, it has become a permanent migration in the next generations, because of the decrease in the fields to be cultivated. The main dynamic citizenship relationships have occurred in both migration types. The place where they found their first job or where they settled in Istanbul was definitely near a fellow countryman. But while the citizenship ties were in the form of economic unity in the last generation (the immigrants of the 70-80s) in the first phase, it became a social cooperation and solidarity with the developing process in the following periods. The Malatya-based entrepreneurs, who initially found job through a fellow countryman and thus established their own business, tried to choose their partners, employees and suppliers from Malatya-based people, but the fellow-townsmanship relationships of the Malatya-based entrepreneurs have changed in the way of social assistance, support and guidance due to some features and economic conditions brought by the city.

Keywords: Network Theory, Fellow-Townsmanship, Migration, Entrepreneurship, Businessmen Associations, Malatya, Istanbul.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLO LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GİRİŞİMCİ.....	4
1.1.1. Girişimci ve Yönetici Kavramları Arasındaki Farklar.....	6
1.1.2. İktisadî Girişimcilik Tarihi	6
1.1.3. Göçmen Girişimciliği	10
1.2. GÖÇ.....	15
1.2.2. Ağ (Network) Teorisi	16
1.2.3. Hemşerilik İlişkisi.....	18
1.2.4. Ekonomik Temelli Göç Kuramları	21

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİ

2.1.İSTANBUL'A YUMUŞAK İNİŞ KANALI OLARAK; HEMŞEHRİ DAYANIŞMASI	23
2.1.1. Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'a Göç Eden Malatyalıların Hemşehri Dayanışması.....	28
2.2.SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEKLERİ ÖRNEĞİNDE HEMŞEHRİ DAYANIŞMALARI	31
2.2.1. Malatyalı İş Adamları Derneği (MİAD).....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA'DAN İSTANBUL'A GÖÇ ETMİŞ GİRİŞİMCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	34
3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	39
3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE VERİ TOPLAMA ARACI	40
3.4. ARAŞTIRMA BULGULARI	41
SONUÇ	59
EKLER	63
KAYNAKLAR	73

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: İstanbul'daki Malatyalı Hamalların Sayıları ve Kayıtlı Oldukları Bölgeler (1882).....	30
Tablo 2: Köylerin Geçim Kaynakları İtibariyle Dağılımı.....	35
Tablo 3: Görüşmecilerin Demografik Bilgileri.....	43
Tablo 4: Malatya'dan İstanbul'a Göçün Sebepleri.....	44
Tablo 5: Malatya'dan İstanbul'a Göçün Gelenekselliği.....	46
Tablo 6: Görüşmecilerin Malatya'ya Gitme Sıklığı.....	47
Tablo 7: “Malatyalı Olmak” Kimliği.....	48
Tablo 8: Üyesi Oldukları Hemşehri Toplulukları.....	49
Tablo 9: İstanbul'da Kalacak Yer; Hemşehri Yanı.....	50
Tablo 10: Malatyalı Göçmenlerin İstanbul'da İş Bulma Serüveni.....	51
Tablo 11: Malatyalı Girişimcilerin İş Tecrübeleri.....	52
Tablo 12: Girişimciliğin Sermaye Kaynağı.....	54
Tablo 13: Girişimciliğin Malatyalı Göçmenlere Kattıkları.....	55
Tablo 14: Malatyalı Girişimcilerin İş Hayatında Hemşehrilerine Tanıdıkları Ayrıcalıklar.....	56
Tablo 15: Malatyalı Girişimcilerin Yatırımları.....	57
Tablo 16: Malatyalı Girişimcilerin Krizlerle Başa Çıkabilme Yöntemleri.....	58

Tablo 17: Malatya'ya Dönme İsteği	58
Tablo 18: Görüşmecilerin Diliyle İstanbul'da Kalacak Yer; Hemşehri Yanı.....	67
Tablo 19: Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Göçmenlerin İstanbul'da İş Bulma Serüveni.....	67
Tablo 20: Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Göçmenlerin İş Tecrübeleri.	68
Tablo 21: Görüşmecilerin Diliyle Girişimciliğin Sermaye Kaynağı.....	69
Tablo 22: Görüşmecilerin Diliyle Girişimciliğin Malatyalı Göçmenlere Kattıkları.....	70
Tablo 23: Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Girişimcilerin İş Hayatında Hemşehrilerine Tanıdıkları Ayrıcalıklar.....	71
Tablo 24: Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Girişimcilerin Yatırımları...	71
Tablo 25: Görüşmecilerin Diliyle Krizlerle Başa Çıkabilme Yöntemleri	72
Tablo 26: Görüşmecilerin Diliyle Malatya'ya Dönme İsteği.....	73

ŞEKİLLER

	Sayfa No.
Şekil 1: 1990 Nüfus Sayımına Göre Malatya'da İşgücünün Dağılımı.....	37
Şekil 2: Türkiye, İstanbul ve Malatya'nın Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı.....	38

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KOBİ	: Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler
MADEF	: Malatya Dernekler Federasyonu
MAKON	: Malatya Konfederasyonu
MASTÖB	: Malatya Sivil Toplum Örgütleri Birliği
MİAD	: Malatyalı İşadamları Derneği
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
PIAD	: Pütürge İş Adamları Derneği
PÜDEF	: Pütürge Dernekler Federasyonu
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TÜSİAD	: Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
Vb.	: Ve benzerleri

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca var olagelmış kadim bir eylemdir. Beşerî coğrafyayı, dolayısıyla; siyasi, ekonomik ve sosyal coğrafyayı etkileyen göç olgusu, aslında yeryüzünün en önemli güç kaynağıdır. Tarihte, göçün meydana getirdiği krizleri etkin bir şekilde çözen toplumların, gelişmiş toplumlar haline geldiği görülmüştür. Göçü yönetebilen, yönlendirebilen, sorun olarak değil de ancak fırsat olarak görebilen toplumlar refah seviyelerini yükseltebilmiştir.

Girişimcilik ise; bir ekonomiyi kalkındıran, geliştiren ve her daim ileriye götüren bir fırsat kapısıdır. Yeniliğe açık olan ve girişken bireylerine kolaylık sağlayan, girişimcilik konusunda motive ve teşvik eden toplumlar, ekonomik gelişimlerini her daim daha ileriye götürmüştür. Bir toplumu derinden etkileyen iki olgu; göç ve girişimcilik, fırsatları değerlendirebilen bir toplumda bir araya geldiğinde ise, yenilikler çağını da beraberinde getirecektir.

Herhangi bir baskı yahut zorunluluk taşımayan bir göç eyleminin kendisi, zaten girişimci bir ruha sahiptir. Öz yurtlarından hiç bilmedikleri yerlere, bir ihtimal uğruna göç eden bireyler; bir girişimcide bulunması gereken cesaret, azim, risk üstlenebilme özelliklerine sahiptir. Bu da göçmenleri, tutarlı bir davranış çerçevesinde gelişen bir süreç ile; sebepler-sonuçlar ve diğer değişkenler üzerinde durmaya gerek duyulmaksızın girişimciliğe itmektir. Diyebiliriz ki, uygun zemini bulan her göçmen, er ya da geç girişimci bir kimliğe bürünebilir.

Hemşehrilik; yani, kendinden olana duyarlı olma durumu, Türkiye toplumunun önemli bir gerçekliğidir. Bireylerin, farklı bölgelerde, farklı kültürlerde tanıştıkları bireylere sordukları sorular arasında “Nerelisin?” vardır. Bu duyarlılık, toplumdaki bireylerin sosyal ve ekonomik ilişkilerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Araştırma konusu ile ilgili literatür çalışmaları incelendiğinde; hemşehrilik ilişkisine sosyolojik perspektif yoğunlukla bakıldığı, ancak iktisadî perspektifin iç göç bağlamında gözden kaçırıldığı gözlemlenmiştir. Yapılan literatür taramaları neticesinde yabancı kaynaklarda göçmen girişimciliği konusunda kuramlar geliştirildiği; fakat

araştırmaların, saha çalışmalarının böylesine önemli bir konuda yetersiz kaldığı tespit edilmiştir.

İstanbul, çok eski tarihlerden beri Türkiye'nin en çok g alan ilidir. İstanbul'da kurulmuş olan şirketlere bakıldığında birçoğunun girişimcisinin İstanbul asıllı olmadığı görülür. Göçmenlerin hiç bilmedikleri bir şehirde, daha henüz yeni öğrendiği bir işte girişimci olması; ancak yabancılık duygusunu aşmasıyla, yani; güvenilir bir destekle gerçekleşebilir. Bu çalışmanın amacı, göçmenler arası iletişimin göz ardı edilemez bir unsuru olan hemşehrilik ilişkisinin iktisadī girişimciliğe olan etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Kentlerde yaşayan göçmenlerin hepsine ulaşıp, kurmuş oldukları hemşehrilik ilişkisinin iktisadi girişimciliğe yansımalarını araştırmak hayli g olacağı için araştırma konusu seçilirken konu sınırlandırması yapmak uygun görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin en çok g alan ve ekonomik aksiyon-reaksiyonların en yoğun yaşandığı; en kalabalık kenti olan İstanbul ve ekonomik standartların yaşam koşullarını hayli zorlaştırdığı Anadolu şehirlerinden biri olan Malatya seçilmiştir. Böylelikle Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş iktisadī girişimciler; bu araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

Araştırmada g ve girişimcilik kavramlarının mahiyetine dair detaylı bilgiler verip araştırma konusundan uzaklaşmak yerine, konu ile yakından ilişkisi olan bilgilere yer vermek tercih edilmiştir. Literatürde girişimcilik kavramına dair geliştirilen kuramlar ve bilgiler üzerinden bir eleme yapılarak, araştırma konusu bağlamında, göçmen girişimciliği kuramlarına yer verilmiştir. G kuramları incelendiğinde ise birbirini besleyen ve pekiştiren pek çok teori ile karşılaşılmıştır fakat bu araştırmada hemşehrilik kavramıyla alakalı olan "Ağ (Network) Teorisi" zerinde durmak tercih edilmiştir.

Araştırma konusuna dair teorik ereve oluşturulurken yapılan literatür taramasında, konuyla alakalı tezlerden, makalelerden, kitaplardan yararlanılmıştır. Özel bir durum olarak Malatyalı İş Adamları Derneği başlığındaki bilgiler dernek genel sekreteri ile yapılan yapılandırılmamış görüşmelerden elde edilmiştir. Saha çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yönteminin seçilmesinin sebebi, katılımcılara bilgi ve tecrübelerini aktarırken esneklik kazandırmak, daha verimli ve geniş

çerçevesi bilgileri elde etmek ve elde edilen bilgileri sayılarla ifade etmenin dışında, katılımcıların cümleleri ile de ifade etmektir. Bu bağlamda seçilen 13 kişi, İstanbul'a geliş, iş buluş ve iş kuruş hikayeleri itibariyle gerçekçi bir örneklem oluşturmaktadır. Sayının arttırılması yahut azaltılması, verilerin analiz edilmesini güçleştireceği gibi, veri kaybına da sebep olacaktır.

Araştırmanın birinci bölümünde araştırma konusuna dair kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu bölümde ele alınan kavramlar girişimcilik ve göç kavramlarıdır. İkinci bölümünde, hemşehrilik dayanışmasından bahsedilerek Malatya'dan İstanbul'a göçün Osmanlı Dönemi'ndeki geçmişi ele alınmıştır. Son bölümünde ise, araştırma konusuyla bağlantılı olarak yapılan saha araştırmasına dair bulgulara yer verilmiş ve sonuç bölümünde bulgular yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın temelinde yer alan “girişimcilik” ve “göç” kavramlarına dair literatür çalışmaları kısaca ele alınacaktır. Göç kavramı ele alınırken hemşehrilik kavramına; girişimcilik kavramını ele alırken ise, göçmen girişimciliği kuramlarına yer verilecektir.

1.1. GİRİŞİMCİ

Klasik iktisat teorilerinde girişimci, sermaye sahibi olması sebebiyle ayrıca ele alınmayıp sermayeyle bir tutulmuştur. Fakat; bir ekonomiyi geliştiren en temel unsur, piyasalardaki ve toplumdaki bir eksikliği veya boşluğu görüp o boşluğu doldurmaya dair çalışmalar yapan girişimcilerdir. Girişimciler, piyasada oluşturdukları güç ile hem istihdam imkânı sağlar hem de ihtiyaçları ve fırsatları tespit ederek teknolojik pek çok araştırma-geliştirme çalışmasına ön ayak olurlar.

Girişimci kavramına dair pek çok tanımlama yapılmıştır. Her tanım, girişimciyi farklı bir açıdan değerlendirmiş ve pratik olarak da doğrulanabilir içerikler sunmuştur. En geniş ve en temel tanımıyla girişimci; “*Üretim faktörlerini bir araya getirerek bir işletmeyi faaliyete geçiren, kar ve zarardan etkilenen kişi.*” olarak tanımlanmaktadır.¹ Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)’ne göre ise girişimci; “*bilinenleri en iyi yapan ve hünerlerine aklını da katan, olağan ve olağan dışı koşullarda işgücü ve sermaye kaynaklarını verimli biçimde kullanacak önlemleri düşünen, analiz eden, planlayan, yürürlüğe koyan, uygulayan ve sonuçlarını denetleyebilen kişi*”²dir.

İktisadi kaynaklar açısından ele alındığında girişimci; “*ekonomik kaynakların düşük üretkenlik alanlarından yüksek alanlara aktarılması sürecinde baş aktör*” olan

¹ Mahir Nakip ve Diğerleri, **Açıklamalı İşletme Terimleri Sözlüğü -İngilizce Karşılıklarıyla-**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001, s. 73.

² Engin Uğur, **Girişimcilik**, İstanbul: Kuşbakışı Yayınevi, 2007, s. 6.

bireydir.³ Girişimci, tanımda geçen yüksek alanları ilk keşfettiğinde yalnızdır; dolayısıyla bir fırsat yakaladığında karlılık açısından avantajlı konumdadır.⁴ Fakat girişimcinin keşfettiği yenilik, bir süre sonra piyasada yaygınlık kazanır ve yenilik olmaktan çıkar; böylelikle karlılık oranı da düşüş gösterir.⁵ Bu durum göz önünde bulundurularak girişimcinin kar fırsatından yalnızca kısıtlı bir zaman diliminde faydalanabildiği söylenebilir.⁶

Yönetim Bilimi açısından ele alındığında ise girişimci; “*İş fikrini gerçekleştirmek için araştırma, planlama, örgütlenme, koordinasyon çalışmaları yapan, sonuçta gerekli bilgi-beceri, işyeri, eleman, ekipman vb. girdileri ile finansman kaynaklarını, bir araya getirerek, kendi işini kuran kişidir.*” Girişimci, bulunduğu işletme sermayesine finansman kaynağı sağlar, yeni teknolojilerle üretimi organize eder, talep beklentilerini öngörerek üretim hacmini belirler, bütün riski üstlenir.⁷ Prof. Dr. Canan Çetin, Yönetim Bilimine ait girişimcilik tanımlamalarına kar prensibini de katmıştır. Buna göre girişimci; “*kaynaklar konusunda öngörüde bulunarak işi planlayan, insan kaynaklarını örgütleyerek girdilerin işlenmesini sağlayan ve elde edilen çıktıyı da karlılık yaratacak biçimde tüketicilerin kullanımına sunma becerisini gösteren kişi*”dir.⁸

Bir işletmede üretim yapılması için girdilerin sağlanması, günlük programın gerçekleştirilmesi gibi işlemlerden oluşan süreçler, işletme sahibi tarafından işletme personeline devredilirken; yeni yatırım kararları, piyasa değerlendirmeleri vb. işlemler, işletme sahibine kalmaktadır. İşletme sahibinin aldığı bu kararlar bütününe girişimcilik

³ TİSK, 2006, 15, Mehmet Naci Efe, **Girişimcilikte Temel Prensipler**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2016, s. 55.

⁴ Joseph A. Schumpeter, **Socialism, Capitalism and Democracy**, London: George Allen and Unwin Ltd., 1943, s.83, Aktaran: Yaşar Bülbül, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları**, İstanbul: İTO Yayınları, 2010, s. 18

⁵ Cris Freeman ve Luc Soete, **Yenilik İktisadı**, Ergun Türkcan (Çev.), Ankara: TUBİTAK Yayınları, 2003, s.22, Aktaran: Bülbül, A.g.e., s. 18

⁶ Angus Maddison, **Phases of Capitalist Development**, London: Oxford University Press, 1982, ss. 19-20 Aktaran: Bülbül, A.g.e., s. 18

⁷ Efe, A.g.e., ss. 42-43.

⁸ Türkiye Genç İşadamları Derneği, **Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Önemi Ve Değişen Girişimcilik Nitelikleri**, İstanbul: Simge Ofis Matbaacılık, 1994, s.3, Aktaran: Canan Çetin, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, İstanbul: Der Yayınları, 1996, ss.29-30.

adı verilir.⁹ Bu bağlamda “Girişimci, potansiyel olarak karlı olabilecek bir fırsatı gören ve söz konusu karı elde etmek ve piyasada var olabilmek üzere başarılı olma adına planlar üreten ve yöneten kişi olarak değerlendirilebilir.”¹⁰

1.1.1. Girişimci ve Yönetici Kavramları Arasındaki Farklar

“Girişimci gelecekte yaşıyorsa, yönetici geçmişte yaşamaktadır. Girişimci kontrol eder, yönetici düzen kurar. Girişimci değişikliklerle başarı sağlarken, yönetici tam anlamıyla statükoya bağlı kalır. Girişimci fırsatları kovalar, yönetici problemleri görür. Yönetici bir ev yapar ve sonsuza kadar orda yaşar, girişimci evi inşa eder ve anında bir sonrakinin planlamaya başlar. Yöneticinin işleri düzgün ve özenlidir, girişimci ise yöneticinin sıraya koyacağı işleri yapar. Yönetici, girişimcinin arkasından ortalığı toplayan kişidir. Yönetici olmazsa işler ve toplum yürümez, girişimci olmazsa yenilik olmaz.”¹¹

İyi bir girişimci olmanın yolu, kurulan işletmeyi yönetmesini bilmekten geçmektedir. Yeniliği korumak, ancak o yeniliği yönetmekle olur. Benzer şekilde; yapılan yönetim faaliyeti rutine döndüğü zaman gerileme de başlayabilmektedir. Yönetimi başarıyla sürdürmek de ancak yenilikler yapmakla mümkündür. Dolayısıyla, girişimcilik ve yöneticilik birbirinden farklı; fakat, tam bir başarı için birbirine muhtaç iki kavramdır.

1.1.2. İktisadî Girişimcilik Tarihi

Girişimciliğin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir, denilebilir. İlk toplumlardaki insanın yaptığı en büyük girişimcilik, etinden faydalandığı hayvanları evcilleştirerek hayvancılığa başlamasıdır.¹² Sonrasında tarımın geliştirilmesiyle derebeylikler kurulmuş ve bu derebeylikler vergiler karşılığında köylünün güvenliğinden sorumlu olmuştur. Sosyal gelişmeler ekonomik gelişmeleri tetiklemiş ve takasa dayalı

⁹ A. D. Alada, “İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001), s. 1, Aktaran: Canan Çetin, **Stratejik Düşünce ve Kurumsal Girişimcilik**, İstanbul: İTO Yayınları, 2012, s. 18.

¹⁰ E. L. Bone ve L. D. Kurtz, **Contemporary Business**, USA: Thompson, South Western Publ., ss. 9-12, Aktaran: Çetin, **Stratejik Düşünce ve Kurumsal Girişimcilik**, s. 19.

¹¹ M. Tamer Müftüoğlu ve Tülin Durukan, **Girişimcilik ve KOBİ'ler**, Gazi Kitabevi, 2004, s.13.

¹² Joseph Lajugie, **Ekonomik Sistemler**, İstanbul: Varlık Yayınları, 1968, s. 17, Aktaran: Aylin Aşkın, Selin Nehir ve Sercan Özgür Vural, “Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2011, C. 6, Sayı: 2, ss. 55-72, http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/371/ayisin_askin_makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y .(02.12.2018), s. 3.

alışveriş gerçekleştirilmiştir. Tarım ve yerleşik hayatın gelişmesi, derebeyliklerin oluşması; kentlerde küçük el sanatlarına alan açmıştır. Kent ahalisi, tarımsal ürün ihtiyacını köylülerden karşılarken imal ettiği endüstri ürünlerini de köylülere satmıştır. Bu ilişki ağı ile meslek gruplarının sayısı da artmıştır. Fakat mesleklerin yapıları birbirine benzer olarak; (fırıncılık, tahta işleciliği, deri imalatçılığı, vb.) günlük hayatta ihtiyaç duyulan maddelerin üretimi şeklinde olmuştur. 11. yüzyılda aile bireylerinin çalıştığı küçük atölyeler gelişerek yerini işçi çalıştıracak büyüklükte atölyelere bırakmıştır. 12 ve 13. yüzyılda uluslararası pazarların gelişmesiyle dünyanın ticaret hacmi artmıştır. 13 ve 14. yüzyılda ise özel bankalar kurulmaya başlamış, sermaye payları artmıştır.¹³

Girişimci kavramı, Sanayi Devrimi'nden önce ticaretle uğraşan bireyler için kullanılırken Sanayi Devrimi sonrasında üretici konumunda bulunan bireyler için kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴

Girişimci kavramı, Orta Çağ'da büyük ölçekli üretim organizasyonlarını yöneten fakat finansal kaynağını hükümet desteğiyle sağladığı için risk sorunu olmayan kişiler için kullanılmıştır. Girişimci, 17.yy'da mal veya hizmet üretmek üzere hükümetle sözleşme yapan kişiyi ifade ederken 18.yy. itibarıyla risk üstlenen yenilikçi olma zorunluluğuna sahip kişiyi ifade eder olmuştur.¹⁵

Merkantilizmin iktisat politikası olarak uygulandığı dönemlerde devletler, ihracat girişimciliğini destekleyerek ülke ekonomisini büyütmeyi hedeflemişlerdir.¹⁶ Hükümet ve tüccarlar arasında çıkar ilişkisine dayalı bir ittifakın yaşandığı bu dönemde¹⁷ girişimciler, ticaret ile sermayelerini arttırmış ve bölge ekonomisini geliştirerek siyasi bir güç elde etmiştir. Elde ettikleri siyasi güçle ekonomik hayatta kendilerine yeni imkanlar ve fırsatlar oluşturmuş; Avrupa ülkelerindeki rekabetlerini geliştirmişlerdir.¹⁸

---

¹³ Aşkın, Nehir ve Vural, A.g.e., ss. 3-4.

¹⁴ Joseph A. Schumpeter, **The Teory Of Economic Development**, Cambridge: Harvard University Press, 1934, s.147, Aktaran: Çetin, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, s. 29.

¹⁵ Uğur, A.g.e., s. 11.

¹⁶ Serdar Yener, "İktisadi Kuramlar ve Girişimcilik", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2018, C.II, Sayı: 1, <http://dergipark.gov.tr/sinopusd/issue/37898/428591> (30.11. 2018), s. 6.

¹⁷ Kamil Güngör, "İktisadın Tarihine Kısa Bir bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadî Düşünceler", www.ceterisparibus.net/dusunce/genel.htm , Aktaran: Aşkın, Nehir ve Vural, A.g.e., ss. 4-5

¹⁸ Aşkın, Nehir ve Vural, A.g.e., s. 5.

Fizyokratların iktisat politikalarında söz sahibi olduğu dönemde Cantillon, sermaye sahibi ile girişimciyi, girişimci ile de personelleri birbirinden ayırmış, girişimcilik alanına -tarım dışında- ticareti de eklemiştir.¹⁹

Adam Smith'in Ulusların Zenginliği kitabından esinlenerek oluşturulan Klasik İktisat Teorisi'nde, girişimci tanımına herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Sermaye getirip risk alan ve kâr amacına hizmeten bir işe koyulan herkes girişimci olabilir.²⁰ Klasik İktisatçılardan Ricardo, arzın talep doğrultusunda değiştiğini savunmuştur.²¹ Girişimcilik ve iktisat arasındaki bağlantıyı güçlü bir şekilde ortaya koyan ilk iktisatçı²² Jean Baptiste Say, iktisadi büyümeyi girişimcinin ekonomideki etkinliğine dayandırmıştır. Ona göre girişimci, yenilikçidir. İktisadi gelişmenin formülü ürün geliştirmededir, ürün geliştirmenin formülü ise girişimcidedir.²³ Diğer bir Klasik İktisatçı olan Mill, girişimciyi başka insanların görmediği fırsatları görüp değerlendiren kimse olarak tanımlamıştır.²⁴

19.yy. sonlarında başlayıp 20.yy başlarına dek süren neo-klasik dönemde üretimde verimlilik ve etkinlik arttırımına yönelik fikirler ortaya çıkmıştır. Taylor, Fayol gibi işletme yönetimi kuramcılarının alanla alakalı çalışmalarının yoğun olduğu bu dönemde, girişimci; üretim kaynaklarını etkin ve verimli biçimde bir araya getiren birey şeklinde tanımlanmış ve yöneticilik, muhasebecilik ve finans uzmanlığı gibi vasıflar kazanmıştır.²⁵

R. M. Keynes'in 1936'da yazdığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Kuramı" adlı kitabın esin kaynağı olduğu Keynesyen model ile girişimcinin ekonomik yaşamdaki önemi daha iyi vurgulanmıştır. Keynesyen teoriye göre, talebi belirleyen şey istihdamdır, istihdamı belirleyen şey ise girişimciliktir. Ekonomik büyümenin eksik olmasının iki

---

¹⁹ Yener, A.g.e., s. 6.

²⁰ R. F. Hébert ve A. N. Link, "In Search Of Meaning Of Entrepreneurship", *Small Business Economics*, s. 39-49, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 7.

²¹ S. Winata, "The Economic Determinants Of Entrepreneurial Activity: Evidence From A Bayesian Approach", Massey University, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 7.

²² M. Peneder, *The Meaning Of Entrepreneurship: A Modular Concept*, J Lnd Compet Trade 9, 2009, s. 73, Aktaran: Yener, s. 7

²³ Yener, A.g.e., s. 7

²⁴ Yener, A.g.e., ss. 7-8.

²⁵ Yener, A.g.e., s. 8.

sebebi vardır. Gereken yenilikler için ihtiyaç duyulan teknik bilginin eksik olması ve yeterli sermaye birikiminin olmaması. Her iki eksikliğin de girişimci eliyle tamamlanacağını ifade eden keynesyen model, girişimcinin ihtiyaç duyduğu sermayenin devlet tarafından temin edilmesine vurgu yapmıştır. Hem devlet hem de girişimci yüksek marjinal faydayı hedeflemeli ve devlet, riski girişimci ile paylaşmalıdır.²⁶

Joseph Schumpeter'in çevresinde gelişen Alman Okulu, girişimciyi var olan üretim süreci ve mamullerde yenilikçi metotlarla verimliliği ve etkinliği arttırmak suretiyle ekonomik dengeyi sağlayan kişi olarak tanımlamıştır. Girişimci, atıl kaynakları keşfederek revize eder ve üretim süreciyle etkin ve verimli bir biçimde piyasaya dahil eder. Schumpeter'a göre, girişimcinin getirdiği yeniliklerden sonra piyasadaki denge bozulur ve eski yöntemleri kullanan işletme sahiplerinin ürünlerine olan talebin azalmasından kaynaklanan bir kriz yaşanır.²⁷ Girişimcinin yöntemi yaygınlık kazanınca yeni bir denge ortamı oluşur.

Başta Kirzner olmak üzere Von Mises ve Menger gibi isimler Avusturya Okulu'nun ilk temsilcileridir. Avusturya okuluna göre girişimci bireyle girişimci olmayan bireyi birbirinden ayıran temel fark, girişimcinin sahip olduğu asimetrik bilgi ve bu bilgiyi belirsizlik ortamındaki fırsatları yakalamak için ortaya çıkarmasıdır.²⁸ Menger, girişimciyi; kaynakları ve süreçleri kendi görüşüyle bir hedef doğrultusunda bir araya getiren kişi olarak tanımlamıştır.²⁹ Kirzner ise, girişimciyi; farkındalığı yüksek, sorumluluk sahibi birey olarak tanımlarken kalan kesimi toplum ihtiyaçlarına karşı duyarsızlıkla itham etmiştir.³⁰ Avusturya okulunda girişimci, piyasanın dengesini bozan birey olurken Alman okulunda, bozuk olan piyasayı dengeye getiren bireydir.³¹

---

²⁶ Yener, A.g.e., s 9.

²⁷ Yener, A.g.e., s. 11.

²⁸ J. Eckhardt ve S. Shane, Opportunities and Entrepreneurship, *Journal of Management*, 29(3), ss. 333-349, Aktaran: Yener, A.g.e. s. 12.

²⁹ V. C. Rocha, *The Entrepreneur In Economic Theory: From An Invisible Man Toward A New Reserch Field* (No. 459), Universidade Do Porto, Faculdade De Economia Do Porto, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 12.

³⁰ I. Kirzner, *Competition and Entrepreneurship and Small Business Reserch, International Studies in Entrepreneurship Series*, Volume 8: Springer, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 12.

³¹ Yener, A.g.e., s. 13

Cantillon'un risk temelli oluşturduğu girişimci tanımlamasını doğrulamak adına Knight etrafında şekillenen Amerikan okuluna göre; girişimci, fırsatları kaynaklar ölçüsünde değerlendirerek risk alan kişidir. Knight'a göre, girişimci riski belirsiz çerçevede tahminlerle hesaplayıp kestirilebilir hale getirir. Çünkü her şeyin belirsiz olduğu bir ortamda fırsatların görülebilmesi imkansızdır.³²

Baumol yaklaşımına göre, yalnızca üretim yapan girişimci ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır diğerleri yalnızca kârını arttırmak için uğraşır. O kârını arttırırken onun ürünlerini satın alan bireyler yoksullaşmaktadır. Baumol'un çalışmaları, "girişimcilik güdüsü" çalışmalarını arttırmıştır.³³

Lucas, girişimci bireylerin risk alarak kurdukları işletmelerde istihdam alanı açtığını ve bu şekilde büyük işletmeler haline geldiğini savunmuştur. İşletmeleri büyütmenin yollarının arandığı bu dönemde girişimcilik faaliyetlerine dair yapılan araştırmalar girişimci bireylerden çıkıp işletmelere kaymıştır.³⁴ Sonraki çalışmalar işletme yönetimi üzerinde gelişmiş, mesela; Jovanovic, genel geçer bir yönetim metodu geliştirmenin zorluğuna binaen kurulan işletmelerin zamanla süreci tanıyıp faaliyet gösterdikçe tecrübelerle gelişim kaydedeceğini ifade eder.³⁵ Yapılan araştırmalar küçük ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmelere göre daha hızlı büyüdüğünü göstermiştir. Bu araştırmaları David Birch geliştirerek az sayıda personel istihdam eden işletmelerin ekonominin lokomotif olduğu sonucuna varmıştır. Girişimciliğe dair araştırmalar arttıkça zaman içerisinde KOBİ'lere verilen önem de artmıştır.³⁶

1.1.3. Göçmen Girişimciliği

Göçmen girişimciliği, bir ülkede göçmenler tarafından gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetinin adıdır.³⁷

³² J. McFarlane, *Economic Theories Of Entrepreneurship*, In: N. Arshed & M. Danson (ed.) Oxford: Goodfellow Publishers, Aktaran: Yener, A.g.e., ss. 13-14.

³³ Yener, A.g.e., s. 15.

³⁴ B. Jovanovic, Selection And The Evolution Of Industry, *Econometrica*, 50(3), s. 649-670, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 16.

³⁵ D. Birch, *The Job Generation Process*, Cambridge, MA: MIT Program On Neighborhood And Regional Change, Aktaran: Yener, A.g.e., s. 17

³⁶ Yener, A.g.e., s.18

³⁷ R. Waldinger ve Diğerleri, "Etnic Entrepreneurs: Immigrant Business In Industrial Societies", 1990, <http://papers.ssm.com/sol3/papers.cfm> (30.01.2014) Aktaran: Zehra Nuray Nişancı, "Göçmen

Ekonomik yaşam, bireylerin sosyal statüsünü belirler. Göçmenler için de geçerli olan bu durum, göçmen girişimciliğinin “*ev sahibi ülkeye varduktan sonra, o ülkedeki resmi göçmenler ve göçmen olmayıp da ortak bir kökene sahip olduğu kimselerle kişisel bağlantılarını kullanarak kendi işini kuran kişiler*” olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Göçmen girişimciler, ekonomide kendilerine iktisadi bir yaşam alanı açarak sosyal statülerini de belirlerler. Girişimciler sermayelerini değerlendirirken aynı zamanda göç ettikleri bölgede istihdam alanı açarak ekonomik fayda sağlar.³⁸

İkinci Dünya Savaşı'na kadar tek tip firmaların oluşturduğu pazar olan Avrupa, daha sonra göç alarak göçmen ilişkilerinden doğan ve göçmen ilişkilerini besleyen göçmen girişimciliğine tanık olmuştur. Önceleri basit işlerde çalışan göçmenler, vasıflı hale geldikçe sonraki göçmenlere karşı duyarlılık kazanır ve şehre kendisi gibi vasıfsız olarak gelen göçmenlerin de hiç olmazsa vasıflı hale gelinceye dek çalışabileceği bir ortam oluşturmak için girişimcilik faaliyetlerine koyulur.³⁹ İlk olarak Avrupa'da başlayan göçmen girişimciliğine dair olan araştırmalarda, öncelikle göçün sebepleri üzerinde durulmuştur. Bu sebeplerin başında da düşük ücretin itici, yüksek ücretin çekici; olumsuz yaşam koşullarının itici, refah yaşam koşullarının ise çekici rol oynadığı bir itme-çekme kanunu gelmektedir. Fakat göçle alakalı yapılan çalışmalar göstermektedir ki; göç sadece itici-çekici faktörlerle değil belirli otoritelerin yönlendirmeleriyle de gerçekleşmiştir. Bu yönlendirmeler yalnızca istihdam ihtiyacını karşılamak için değil; düşük ücretli emek arzının artırılması için de gerçekleştirilmiştir⁴⁰

Göçmen girişimciliği üzerine yapılan çalışmaların başlangıcı, Max Weber ve çağdaşı bilim adamlarına kadar götürülebilir. Onlara göre bir etnik işin göçmen girişimciliği olabilmesi için toplumun diğer üyelerine de hitap edebilmesi

---

Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh'daki Türk Girişimciler”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, c. 10, sayı: 1, 2015,

http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1326/Zehra_Nuray_Ni%C5%9Fanc%C4%B1_Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y (02.12.2018), s. 6.

³⁸ Yusuf Çesteneci, “Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri” (**Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 28.

³⁹ Thierry Volery, “Ethnic Entrepreneurship: A Theoretical Framework”, Leo Paul Dana, **Handbook Of Reserch On Ethnic Minority Entrepreneurship**, 2007, ss. 30-41, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., ss. 28-29.

⁴⁰Nihan Ciğerci Ulukan, “Göçmenler ve İşgücü Piyasası: Bursa'da Bulgaristan Göçmenleri Örneği”,(**Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), ss. 16-17, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 29.

gerekmektedir.⁴¹ Antropolog Werbner'e göre, başarıya ulaşmak için kolektif bir beraberliğe ihtiyaç vardır. Başarılı bir göçmen girişiminin sırrı, sosyal ağlarda gizlidir.⁴² Göçmenlerin göç ettikleri bölgelerde akraba, arkadaş veya yakınının bulunması, o ülkenin piyasası hakkında bilgi sahibi olma, iş bulma ve lisan problemi yaşamama gibi avantajlara sahip olmasını sağlar. Bütün bu donanımlara sahip olan göçmenler, girişimcilik konusunda daha cesur davranabilmektedir.

Göçmenlerin girişimci olma kararı alma sebeplerini araştıran sosyal bilimciler, göçmen girişimcilerin kültürel mi yoksa yapısal faktörlerden mi etkilendiğini sorgulamışlardır. Örneğin; göçmenlerin serbest meslek seçimindeki sebeplerini incelerken kültürel yapıya yönelik yaklaşımı destekleyenler, göçmenlerin kültürel olarak serbest mesleğe yatkın olduğunu savunmuştur. Yapısal yaklaşımı destekleyenler ise, göçmenlerin gittikleri ülkede konuşulan dile yabancılık duydukları ve alternatif sektörlerde istihdam alanı bulamadıkları için serbest mesleğe yönelmeye mecbur kaldığını savunmuştur.⁴³ Yapısal yaklaşıma en yakın teori, dezavantaj teorisidir. Bu teoriye göre; standart bir çalışma hayatına sahip olabilecek bilgi ve becerilerini, en önemlisi; konuştuğu lisanın toplumdaki karşılığını kaybeden göçmenler için dezavantajlı olmak, onları serbest meslek çevresinde girişimciliğe sevk eder. Göç ettikleri ülkede öncelikle kendi kültürünün farkına varan bireyler, girişimcilik faaliyeti ile açtığı işletmede sosyalleşerek artık daha geniş kitlelere hitap edebilecek faaliyetlerde bulunma fırsatını yakalar.⁴⁴

1.1.3.1. Göçmen Girişimciliği Modelleri

Sahiplik Modeli

İşletmenin sahiplerinin ve yöneticilerin aynı etnik gruptan fakat çalışanlarının farklı etnik gruplarından olabildiği göçmen girişimi modelidir. Bu modelde tedarikçiler ve müşteriler aynı etnik gruptan, farklı etnik gruplardan ya da ev sahibi olan ülkenin toplumlarından olabilmektedir.⁴⁵

---

⁴¹ Volery, A.g.e., s. 32, Aktaran: Çesteneçi, A.g.e., s. 29.

⁴² Çesteneçi, A.g.e., ss. 29-30.

⁴³ Çesteneçi, A.g.e., s. 30.

⁴⁴ Volery, A.g.e., s. 32, Aktaran: Çesteneçi, A.g.e., s. 30.

⁴⁵ Volery, A.g.e., s. 32-33, Aktaran: Çesteneçi, A.g.e., ss. 30-31

Etkileşim Modeli

Etkileşim modelinde göçmen girişimciliğinin unsurlarının karşılıklı etkileşim içerisine girdiği savunulmuştur. Valdez'e göre, etkileşim modeli üç farklı karakteristik özelliğe sahiptir. *Göç öncesi karakteristikler, göç şekli ve göç sonrası karakteristik*. Göç öncesi karakteristik, göçmenlerin göç öncesinde sahip olduğu yetenekleri, girişimcilikle olan bağıdır. Göçün şekli, göç öncesi bulunulan sosyal statüye binaen 'gözü karartmış' bireyler olmak, engellenmemiş girişimci olmak gibi faktörel etkilere sahiptir. Göç sonrası karakteristik ise; göç edilen ülkede, sahip olunan yeteneklerin değer görmesi ve geliştirilmesi durumunu ifade eder.⁴⁶

Karma Yerleşik Modeli

Bu model, girişimci ile ev sahibi ülke arasındaki ilişkinin siyasi ve sosyo ekonomik yapılanma etkileşimini ele alır.⁴⁷ Araştırmalar genellikle göçmen girişimlerinin arz sorunlarına dikkat çekmiştir fakat karma yerleşik modelde girişimin talep yönü ve yeni açılımlar üzerinde çalışmalar yapılmıştır.⁴⁸ Öncelikle, ev sahibi ülkenin piyasaları göçmen girişimcilere açık olmalıdır. Sonrasında girişim faaliyetinden elde edilecek gelirin yeterli olacağına ikna olunmalıdır. Son olarak, göçmen girişimcilerin fırsatları yakalama yolları belirginleştirilmelidir.⁴⁹ Karma Yerleşik Modeli, ev sahibi ülkenin göçmen girişimcilere yol gösterdiği, işlerini kolaylaştırdığı bir modeldir.

Başarma ve Bekleyiş Teorileri

Bir davranışı ele alırken iki farklı bakış açısıyla değerlendirmek gerekir. Birincisi; uyarıcılar, ikincisi ise; tepkilerdir. Bir davranışı meydana getiren sebepler uyarıcılar olarak adlandırılırken, davranışların kendisi tepki olarak adlandırılmıştır.⁵⁰ Yapılan araştırmalar, bir tepki olan girişim davranışını uyaran faktörleri davranış sonrası bir ihtiyacın giderilmesi veya ödül (yeni bir değer katma, ekonomik başarı, yüksek kar),

⁴⁶ Hüseyin Boz, "Etnik Girişimcilik: Almanya'da Faaliyet Gösteren Türk Kökenli Girişimciler Üzerine Bir Araştırma", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 10, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 32

⁴⁷ Zulema Valdez, "Etnic Entrepreneurship: Ethnicity And The Economy In Eterprise", **The Center For Comparative Immigration Studies**, San Diego: University Of California, Working Paper 63, Nov 1, s. 5, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., ss. 33-34.

⁴⁸ Volery, A.g.e., s. 35, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s.36.

⁴⁹ Boz, A.g.e., s. 20, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., ss. 36-37.

⁵⁰ F. Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 1995, s.14, Aktaran: Nişancı, A.g.e., ss. 9-10.

ve motivasyon olarak tanımlamıştır. McClland'ın Başarma Teorisi davranış sonrası kazancı temsil ederken Vroom'un Bekleyiş Teorisi motivasyonu temsil etmektedir.

McClland'a göre, insan davranışlarının tümünde ihtiyaç denilen bir itici güç vardır.⁵¹ Bu ihtiyaçlar genellikle üç gruba ayrılır. İlişki kurma, güç kazanma ve başarı ihtiyaçları. Ve bu ihtiyaçların en güçlüsü başarıma ihtiyacıdır. Başarma ihtiyacı bir nevi öne çıkma, farklı olma arzusunu ifade eder. Başarı ihtimali arttıkça bireylerin gayreti ve zorluklar karşısında direnmesi de artmaktadır.

Vroom, bireylerin davranışlarını o davranışın sonucunun cazip oluşuna bağlar.⁵² Bekleyiş teorisinin üç temel kavramı vardır; valens, bekleyiş ve araçsallık. Valens, davranışın sonucu arzulanma derecesini, beklenti; kişinin zihnindeki olasılıkları, araçsallık ise birinci kademe ödülün bir üst kademenin ödülü için düşünülen olasılıkları motive etmesini ifade eder.⁵³ Girişimci, yüksek valens ve beklenti ile başarıma ihtiyacını uyararak oluşturduğu üçlü güdüleyici güç ile girişim davranışını sergilemektedir. Girişimci, girişimcilikte bulunurken her iki teoriden de beslenir.⁵⁴

Farklı Yaklaşımlar

İki Arada Kalanlar: Göç edilen ülkede baskıcı ve kısıtlayıcı uygulamalara maruz kalan göçmenlerin bu uygulamalara karşı koymak amacıyla girişimlerde bulunduğunu savunan bir yaklaşımdır.⁵⁵

Kültürel Yaklaşım: Bireylerin kendi ülkelerinde edindikleri çalışma ve sorumluluk, tutumluluk alışkanlıklarının göç edilen ülkedeki girişimciliğini etkilediğini savunan bir yaklaşımdır.⁵⁶

⁵¹ Eroğlu, A.g.e., s. 13, Aktaran: Nişancı A.g.e., s. 10.

⁵² S. P. Robbins ve T. A. Judge, **Örgütsel Davranış**, İnci Erdem (Çev. Ed.), İstanbul: Nobel Yayınları, 2013, s. 225, Aktaran: Nişancı, A.g.e., s. 11

⁵³ T. Koçel, **İşletme Yöneticiliği**, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, ss. 632-633, Aktaran: Nişancı, A.g.e., s. 12.

⁵⁴ Nişancı, A.g.e., s. 13.

⁵⁵ Cahit Sarıaltın, "Yardımcı İşçilikten İşverenliğe- Viyana'da Bir Kuşağın Önlenilmez Yükselişi" *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı*, 2002, V: 24 Nisan, ss. 1-11, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=580&icerikID=682&dil=TR> (01.03.2011), s.2, Aktaran: Çesteneçi, A.g.e., s. 38

⁵⁶ Boz, A.g.e., s. 14, Aktaran: Çesteneçi, A.g.e., ss. 38-39.

İtici-Çekici Faktörler: Göç edilen ülkenin birincil piyasasında iş alanı bularak edinilen tecrübelerin itmesi ve kendi işinin sahibi olma duygusunun çekmesi ile gerçekleşen girişimcilik faaliyetlerine dikkat çeken bir yaklaşımdır.⁵⁷

Piyasa Boşluğu (Niş Ekonomi): Göç edilen ülkenin pazarında kendi etnik grubuna özel ihtiyaçları gideremeyen göçmenlerin oluşturduğu etnik girişimcilik faaliyeti olarak görülür. Göçmen girişimcinin kendi hemşehrileri için yaptığı girişimcilik faaliyetidir.⁵⁸

Tepki Modeli: Göçmenlerin göç edilen ülkenin geliri yüksek iş alanlarında istihdam edilemeyeceğini anladıkları için girişimci olduklarını savunan yaklaşımdır.⁵⁹

Yerleşim Yeri: Büyük yerleşim yerlerine gelen göçmenlerin, girişimcilik konusunda küçük yerlere göre daha avantajlı olduğunu savunur. Büyük yerleşim yerlerinde hitap edebileceği birden fazla etnik grup olmakla birlikte kendi etnik grubuna dair sosyal ağları da hayli yoğundur.⁶⁰

Endüstriyel Yapı: Bir ülkenin belirli bir endüstri alanındaki gelişmelerin diğer ülkelerde de gerçekleştiğinde o alanda yetenekli olan işçilerin göçüne sebep olacağını savunan bir yaklaşımdır.⁶¹

1.2. GÖÇ

Göçle alakalı pek çok tanımlama yapılmıştır ama temel dinamikleri itibariyle; “Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.”⁶² Tanım kapsamını biraz daha genişletecek olursak;

“(…) göç, ekonomik imkanlarla nüfus arasında denge sağlayan, aynı zamanda da insanların, kabiliyet ve ihtisaslarından en etkin biçimde faydalanmayı mümkün kılan,⁶³ kişilerin sosyal, kültürel, psikolojik arzularının tatminine imkân veren olumlu bir mekanizmadır.

⁵⁷ Çesteneci, A.g.e., s. 39.

⁵⁸ Sarıaltın, A.g.e., s. 2, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 39.

⁵⁹ Sarıaltın, A.g.e., s. 2, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 39.

⁶⁰ Boz, A.g.e., s. 17, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 40.

⁶¹ Boz, A.g.e., s. 16, Aktaran: Çesteneci, A.g.e., s. 40.

⁶² Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayınları, 2004, s. 13.

⁶³ Kenan Gürtan, **Demografik Analiz Metodları**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1969, s.317, Aktaran: Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979, s. 21.

(...) Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır.”⁶⁴

1.2.1. Mevsimsel Göç-Daimî Göç

Mevsimsel göçler, nüfus artışına ya da azalmasına sebep olmaz, aynı zamanda herhangi bir sosyal değişime de kaynaklık etmez.⁶⁵ Mevsimsel göç; bireylerin periyodik olarak belirli dönemlerde ekonomik veya turistik amaçlarla bir yerden başka bir yere yaptığı birkaç aylık göçlere denir. Daha çok tarım işçilerinin gerçekleştirdiği bu göçler, genellikle bahar ve yaz aylarında olur. Daimî göç ise; belirli bir süre biçilmeksizin, geri dönüş düşünülmeden gerçekleştirilen kalıcı göç hareketidir.⁶⁶

1.2.2. Ağ (Network) Teorisi

Network göç teorisi, göçmenler arası ağ üzerinden tanımlanmıştır: “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkede eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır.”⁶⁷ Şeklinde dir.

Ağ (Network) Teorisi, göçün sosyal ilişkiler üzerindeki rolünü ele alan bir kuramdır. ⁶⁸ Teoriye göre, herhangi bir bölgeye olan göç dalgasının sürekliliği, o bölgede olan ilişki ağının kuvvetine bağlıdır. Bölgeye ilk göç edenler, öncü göçmenleri oluştururlar. Öncü göçmenlerin, göç veren ve göç alan bölgelerde kurduğu güçlü ilişkiler, yeni göç dalgalarının yolunu açar. Sonradan göç edenler, öncü göçmenlerin hazırladıkları altyapıdan ve tecrübelerinden faydalanarak kendilerinden sonra göç edenlere de yardımcı

⁶⁴ Akkayan, A.g.e., s. 21.

⁶⁵ Mustafa Kılıçarslan, “Kente Göçle Gelenlerde Kentlilik Bilinci: Kaynartepi Mahallesi Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2018), s. 34.

⁶⁶ Hakan Özdemir, “Kent ve Göç: Malatya Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2008), s. 43.

⁶⁷ N. Abadan Unat, **Bitmeyen Göç**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.18, Aktaran: Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2006, Sayı 17. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217328> ,(12. 11. 2018), s. 19.

⁶⁸ Abadan Unat, A.g.e., Musa Söztutar, “Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kentleşme” (Yüksek Lisans Tezi, Celal bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 69.

olurlar. Böylelikle göçmenler göç ettikleri bölgelerdeki ‘yabancılık’ hissinden de istihdam alanı bulma sorunundan da kurtulmuş olurlar.⁶⁹

Teoride yapılan sosyal tanımlamalara öncü göçmen grupların nüfuz gücü ölçüsünde ekonomik ve siyasi alan eklemeleri de yapmak gerekmektedir. Mesela; kentin herhangi bir siyasi organizasyonunda yahut yerel yönetiminde görev alan göçmen bireylerin kendisinden sonra göç eden bireylere sunabildiği imkanlar elbette farklı olacaktır. Kurulan ilişkiler sayesinde göçün sosyal ve ekonomik maliyeti önemli ölçüde azalır. Ekonomik sıkıntılar yardımlaşma faaliyetleri ile giderilip sosyal ilişkiler artırılarak yalnızlık hissini de önüne geçilir.⁷⁰ Fakat göçmen ağının bir de olumsuz bir yanı vardır; göçmenlerin bütün günlük ihtiyaçlarını göçmen topluluğu üzerinden karşılayıp göç edilen bölgeye kendisini tamamen kapatmasıdır. Böylesine dışa kapalı bir toplumda göçmenler, göç edilen yere uyum sağlayamaz ve göç edilen yerdeki halkla iletişim kuramaz.⁷¹

Gurak ve Caces, (Network) göçmen ağının işlevlerini ele alırken şu şekilde tespitlerde bulunmuştur:

“1. Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatır. 2. Göçmenleri, içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar. 3. Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler. 4. Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar. 5. Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve yeni yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler. 6. Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler.”⁷²

Ağ (Network) teorisinin, Türkiye’deki karşılığı, hemşehrilik ilişkisidir.

⁶⁹ C. Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004, s. 50, Aktaran: Mustafa Kılıçarslan, A.g.e., s. 31.

⁷⁰ Çağlayan, A.g.e., s. 86-87.

⁷¹ C. Yalçın, A.g.e., s. 49, Aktaran: Çağlayan, A.g.e, s. 20.

⁷² Douglas T. Gurak ve Fe Caces, “Migration Networks And The Shaping Systems” Mary M. Kritz, Lin Lean, Lim ve Hania Zltnik (Ed.), *International Migration Systems: A Global Approach* içinde (150-176), Oxford: Clarendon Press, Aktaran: Yalçın, A.g.e., ss.51-52.

1.2.3. Hemşerilik İlişkisi

Toplumda sahip olunan roller, statüler ve davranış biçimleri; yaşanan çevre ve bu çevrenin beklentileri ile uyumludur. Bu, yaşam içerisinde kendiliğinden gelişen bir eğitim sürecinin tabii bir sonucudur; fakat göç, bu süreci duraklatan, sekteye uğratan bir olgudur. Göç edilen bölgenin kültürü, yaşam şekli ve beklentileri; göçmenlerin o topluma yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Bu yabancılaşmayı azaltma ve topluma uyum sağlama süreci, kentlileşme olarak adlandırılmaktadır.⁷³ Göç sonrası göçmenler arasındaki kentlileşme gayreti, kentlerde ‘hemşerilik’ olgusunu meydana getirmiştir.

Sosyal ilişkiler ve pratikleri genellikle mekânsal bir düzlemde yer alır. Aile-ev kavramlarında olduğu gibi. Ailenin bulunduğu yer, evdir ve bireylerin ‘eve gidiyorum’ cümlesi çoğunlukla ‘ailemin yanına gidiyorum’ şeklinde algılanır; ya da ‘evlenmek’ kelimesi çoğunlukla aile kurmak şeklinde algılanır. Aile olgusunun içerisinde ev bir mekân olarak gizlenmiştir. Hemşehri ve memleket kavramları da bu bağlamda ele alınmalıdır. Benedict Anderson, coğrafi olarak aynı yeri paylaşma ve herkesin birbirini tanıdığı gerçek ilişkilerin oluşturduğu ağ dışındaki bütün ağları muhayyel cemaat olarak adlandırır. Avtar Brah’a göre ise, bir yerden ayrıldığımızda o yerle olan bağımızı düşünsel olarak hayali düzlemde devam ettiririz. Gerçek olma ihtimali düşük olmasına rağmen bu bize bir çeşit aidiyet duygusu kazandırır ve böylelikle coğrafi yer, hayali bir olgu haline gelir. Türkiye’deki mekânsal hayali bağların en önemlisi memleket kavramıdır. Bu kavram hem anavatan olarak hem de ata toprağı olarak canlanır zihinlerde.⁷⁴

“(...) *hemşehri, aile kökeni aynı coğrafi alan olan ve kendisiyle hemşerilik bağı tanımlanan kişidir.*” Hemşerilik ilişkisini muhayyel yapan şey, memlekette kurulan yüz yüze iletişimlerde hemşehriliğin değil; akrabalık, hısımlık bağının telaffuz edilmesidir. Hemşerilik yalnızca göç ettikten sonra göç edilen yerde kurulan ve göç öncesinde herhangi bir ilişkisi olmayan insanlar için kullanılır. “...*göç edilmiş olan yerde memleket, muhayyel bir coğrafya; hemşehri ise o muhayyel alandan gelen muhayyel cemaatin üyesidir.*” Hemşerilik, iki kişi arasında birinin diğerine göre olan durumunu belirten bir ifade olmakla birlikte aynı memleketli insan topluluğunun birbirleri ile olan bağın da

⁷³ Yusuf Adıgüzel, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Yayınları, 2016, ss. 52.

⁷⁴ Ayça Kurtoğlu, “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşerilik ve Bir Hemşerilik Mekanı Olarak Dernekler”, <https://journals.openedition.org/ejts/375>, (13.11.2018), s. 4-5.

adıdır. Bir süre sonra dış görünüş, konuşma şekli, sima vs. özellikleri de bu kategoride değerlendirilir ve ayırtırmaya gidilir. Böylelikle hemşehrilik artık bir kimlik haline gelir.⁷⁵

“Hemşehrilik; kentte, ötekine karşı kendisi gibi olanların, aynı toprağa ait olanların yanında durmaktır.” Memleketinden hiç ayrılmamış bir insan için hayatının hiçbir alanında hemşehrilik ilişkisi söz konusu olmaz, uzak akrabalar bile pek bir anlam ifade etmezken bulunduğu memleketten uzakta olanlar için, hemşehrilik ilişkisi kurabildiği herhangi biri ya da bir toplum, hayli değerlidir.⁷⁶ *“Bir çeşit yerel yurtseverlik içeren memleketlilik anlayışını çağrıştıran hemşehrilik, göç ile ortaya çıkan, ancak memleketin dışında anlam kazanan⁷⁷ bir gurbet kavramıdır.”⁷⁸*

Hemşehrilik ilişkisi formel, yarı formel ve enformel ağlara dayanır. Enformel ağ; göç esnasında hedef bölgeyi seçmek, konut ve iş bulmak gibi ihtiyaçların karşılandığı alışverişe dayalı güven bağının kurulduğu bir ilişkidir. Alışveriş ilişkisindeki herhangi bir art niyet, kurulan güvene zarar vererek ilişkiyi yıkıma götürür. Yarı formel ağlara göçmen erkeklerin zaman geçirdiği kahvehaneler örnek verilebilir. Formel ağlar ise; hemşehri toplulukların kurduğu dernek veya vakıflardır. Buradaki ilişki ağı, resmi makamlar tarafından onaylanmıştır. Dolayısıyla toplumun kalan kısmından ayrışmanın en yoğun yaşandığı ilişki ağının gözlemlendiği yerdir.⁷⁹

Kentlerdeki göçmenler arasında kurulan enformel dayanışma ağlarının sebeplerinin başında formel ağların mevcut göç dalgalarına duyarsız kalması, göç ile gelen bireylere istihdam alanı yahut yerleşim yeri sağlayamaması gelmektedir.⁸⁰ İkinci önemli etken, kırsal kesim toprağa dayalı yapılanmasının birbirinden farklılık göstermesidir. Bu durumda kente göç eden bireylerin kültürel özellikleri birbirine oldukça yabancıdır ve aynı kültürel özelliklere sahip bireyler, yalnız kalmamak için

---

⁷⁵ Kurtoğlu, A.g.e., s. 6.

⁷⁶ Adıgüzel, A.g.e., s. 56

⁷⁷ A. Kurtoğlu, Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları, Aktaran: Adıgüzel, A.g.e., s. 56

⁷⁸ Adıgüzel, A.g.e., s. 56.

⁷⁹ Kurtoğlu, A.g.e., ss. 7-8.

⁸⁰ S. Erder, **İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, Aktaran: Sema Erder, **İstanbul Bir Kervansaray (m?): Göç Yazıları**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 56.

birbirine destek olmalıdır. Üçüncü önemli etken ise; zincirleme biçimde gerçekleşen göç sirkülasyonunun kendi içerisinde, göçmenlere sunduğu imkanlardır. Bunların başında kente önceden göç etmiş bireylerin, bilgi ve tecrübelerini sonrakilere aktarması; göç sonrası çeşitli makamlarla kurduğu ilişkilerden sağladığı faydaları onlarla paylaşması gelmektedir. Sonuç olarak meydana gelen göç, farklı grupları kente de ayırtırırken benzer özelliklere sahip grupların kentte birbirine kenetlenmesini sağlamaktadır.⁸¹

Türkiye bağlamında ele alındığında hemşehrilik; modern olmayan, otantik ve duygusal özelliklere sahiptir. Hemşehrilik, kente uyum sürecinde ortaya çıkan bir kavram gibi algılanmıştır fakat hemşehriliği gözle görülür kılan, kente uyum sürecinin kendi içerisinde olumlu sonuçlanmasıdır. Netice itibarıyla bir iş kolunu tamamen elinde bulundurmaları, dernek kurmaları, yöresel festivaller düzenlemeleri vs. ancak kente uyum sürecinin bir sonuca varmasıyla gerçekleşebilecek durumlardır.⁸² Ağ teorisi, hemşehriliğin aksine; göçmenler arası ilişki ağlarının, göçmenlerin kentlileşmesine engel olduğunu savunur.

Hemşehri dernekleri sadece şehirlerdeki hemşehriler arasındaki yardımlaşmayı değil; göçmenlerin anayurtlarına olan yardımlarını da kapsar nitelikte faaliyetlerde bulunur. Kırsal kesimdeki bazı altyapı ve kültür hizmetleri hemşehri derneklerinin yardımlarıyla yapılmıştır. Hemşehri dernekleri, köyden kente göç eden ne köylü ne de kentli olabilen göçmenler için bir aidiyet ve bütünlük sağlayarak onları sosyal bunalımdan uzaklaştırır. Köyden kente göç eden yeni göçmenler bu dernekler vasıtasıyla doğrudan hemşehrilerinin yaşadığı bölgeye, hemşehrilerinin çalıştığı hatta belki de kurduğu iş yerine gelerek kendisine bir yaşam alanı bulmuştur. Bu dayanışma ağı, şehrin kısıncasına ve tehlikelerine karşı sınırlar çizebilen bir duvar örmeyi sağlamıştır. “*Akrabalık grupları ve hemşehri dernekleri, göçmenlerin yeni kentsel kimliklerini tanımladıkları, dış dünya ile bağlantı kurdukları sürekli açık iletişim kanalları biçiminde görülmektedir.*”⁸³

---

⁸¹ Sema Erder, **İstanbul Bir Kervansaray (mı?): Göç Yazıları**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss. 56-57.

⁸² Kurtoğlu, A.g.e., s. 9.

⁸³ Adıgüzel, A.g.e., ss. 58-60.

1.2.4. Ekonomik Temelli Göç Kuramları

Güncel bir çalışma olan ekonomik temelli göç kuramları ise üçe ayrılmıştır: **Neo-klasik Ekonomi Kuramı**; emek talebinin arzının çok altında olduğu piyasalarda ve ülkelerde ücretler yüksek olmaktadır. Yüksek ücret ise farklı ülkelerden ve bölgelerden emek göçü yapan bireylerin gelmesine sebep olmaktadır. **Yeni Ekonomi Kuramı**; az gelişmiş ülkelerde hanenin tamamının göç etmeye gücü olmadığı için aile fertlerinden bir veya birkaçı göç ederek ailenin kalan üyelerinin geçimini sağlamaktadır.⁸⁴ **İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı**; emek piyasasını ikiye ayırır. Biri sermayenin yoğun olduğu ve genellikle yerli iş gücünün istihdam alanı bulduğu emek piyasasıdır, diğeri de sermayesi kısıtlı olduğu için düşük ücretli ve sosyal güvenlik ödemelerinden kaçınılan, genellikle göçmen işçilerin istihdam edildiği emek piyasasıdır.⁸⁵

Göç; bireylere alternatif fırsatlar sunar, mesleki ve sosyal tecrübe kazandırır. Göç, sadece üretim miktarını değil; tüketim miktarını da artırır. Fakat göç olgusu ele alınacağı zaman genellikle tüketim açısından değil; üretim açısından ele alınır. Dolayısıyla göç olgusunu ele alırken üretimin ve emeğin yer seçimini de değerlendirmemiz gerekmektedir. Hem üretimin hem de emeğin yer seçimi sürecini; zorunlu ve gönüllü, bir merkezden yönlendirilerek veya yönlendirilmeksizin şeklinde sınıflandırabiliriz. Bu da emek ve üretimin yer seçiminde dört ayrı tip meydana getirir. **Birinci tip**; üretimin ve emeğin tek bir merkezden yönlendirildiği tip yapılanmadır. Bu tip yapılanmada bütün riskler hesaplanmış, değişiklikler takip edilmiş ve emek-üretim yönlendirmesi ile toplumsal değişim hızlandırılmıştır. Örneğin; Osmanlı toplumundaki kırsal üretim planlanması, sürgün ve iskân politikaları. **İkinci tip**; girişimciliğin bir merkezden yönlendirilmeksizin gerçekleştiği fakat emeğin cebren üretim alanına çekildiği tip yapılanmalardır. Örneğin; Avrupa'daki esir ticareti. **Üçüncü tip**; üretim kararlarının bir merkez tarafından yönlendirildiği fakat emeğin bir seçim hakkına sahip olduğu tip yapılanmadır. Bu tip yapılanmada iş girişimi sağlanmış olsa dahi emeği üretim alanına çekememe riski vardır. Bu durumda ücret farklılaştırılması, konut ve altyapı hazırlıkları üretim alanını cazibeli kılacak yöntemlerdir. **Dördüncü tip** ise hem emeğin

⁸⁴ Adıgüzel, A.g.e., ss. 28

⁸⁵ F. Güllüoğınar, "Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları", Nadir Suğur (Ed.), **İnsan ve Toplum** içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Aktaran: Adıgüzel, A.g.e., s. 29.

hem de girişimciliğin serbest olduğu yapılanmadır. Serbest piyasa ekonomilerde rastlanan bu yapılanmadaki en büyük risk ise; üretimin ve emeğin belli merkezlerde toplanmasıdır. Yapılan üretim faaliyetine iş gücünün çok geç tepki vermesi de girişimciliği olumsuz etkileyen hususlardandır.⁸⁶

Kişi göç etmeye karar verirken beklentilerine ve beklentilerine ulaşabilme olasılığına bakar, eğer faydalar zararlardan fazla ise göç kararını verir. Akılcı yaklaşıma göre, kişi kendi hünerlerini bilir ve ona göre başvurduğu işlerden kabul aldıktan sonra göç eder.⁸⁷ Fakat ülkemizde özellikle 1950'lerden sonra bunun tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Yani genelde iş arama ve bulma, göç ettikten sonra gerçekleşmiştir. Şehirde işsiz geçen zaman için ise akrabalık bağlarından destek alınmıştır. Simon'a göre; göç edecek olan kişi, fırsatların alternatifleri fazla ise beklentisini yükseltir, az ise beklentilerini düşürür. Bu karar verme mekanizmasına ise "razı olucu" karar mekanizması denir. Todaro'nun göç analizine göre; bireyler şehre geldikten sonra bir iş gücü havuzu oluşturur ve iş verenler bu havuzdan işe alım yapar.⁸⁸

---

⁸⁶ İlhan Tekeli ve Leila Erder, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1978, s.17-22.

⁸⁷ J. Wolpert, Behavioral Of the Decesion To Migrate, *Papers And Proceedings Of The Regional Science Assocation*, C. 15, 1965, s. 139-169, Aktaran: Tekeli ve Erder, A.g.e., s. 28.

⁸⁸ Tekeli ve Erder, A.g.e., s. 28-31.

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLERDEKİ HEMŞEHRİLİK İLİŞKİSİ

Türkiye nüfusuyla alakalı araştırmalar incelendiği zaman 1950’li yıllarda başlayıp 1970’li ve 1980’li yıllarda yoğunlaşan, kent bölgelerine yığılma şeklinde görülen göç dalgalarıyla karşılaşılır. Aynı dönemlerde Türkiye ekonomisi, serbest piyasa modelini uygulamaya geçmiş, özelleştirme politikaları uygulanmış, bilhassa tekstil alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İşletme sayıları artmış, aynı oranda kentsel nüfus sayısında da önemli oranda artış görülmüştür. Göçün toplumsal yapıya pek çok etkisi olmuştur. Kente eklenmede en önemli etken hemşehrlik ilişkisi olmuş; bu ilişki ile sosyal ağlar gelişmiş, göçmenlerin ekonomik gelişimi ivme kazanmıştır. Bu bölümde, hemşehri dayanışmasının sosyal boyutları incelenip hemşehrili iş adamları dayanışmalarını ve Malatyalı İş Adamları Derneği (MİAD) ele alınacaktır.

2.1. İSTANBUL’A YUMUŞAK İNİŞ KANALI OLARAK; HEMŞEHRİ DAYANIŞMASI

İstanbul’a ilk büyük göç hareketinin, Osmanlı padişahı II. Mehmet döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. Fetih sonrasında sur içinde muhtelif bölgelere yerleştirilen Osmanlı halkı, kültürel yapılanmayı etkilemek adına Bizans binalarında ücretsiz olarak iskân edilmişlerdir. Fakat şehrin fetihden önceki nüfusuna baskın gelebilecek bir nüfusa sahip olamayınca, İspanya’dan ayrılmak zorunda kalan Araplar, Yahudiler ve Rumeli halkı da İstanbul’a yerleştirilmiştir. İstanbul’un fethi ile başlayan büyük çaplı göç dalgaları, farklı bölgelerdeki fetihler de arttıkça buraya yerleştirilen göçmenlerde de artışa sebep olmuştur. Mesela, 1461’de Trabzon fethedilince bütün Rum aydın sınıfı İstanbul’a yerleştirilmiştir. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Seferi sonrasında İran ve Azerbaycan’daki yüzlerce bilim insanı-aydın kimseyi İstanbul’a yerleştirmiştir. İstanbul’a yapılan göçler yalnızca fetih sonraları yönlendirilen göçler olarak kalmamış, muhtelif bölgelerden reaya göçleri de yaşanmış fakat bilhassa III. Ahmet döneminde bunun önüne geçmenin yolları

aranmıştır. 25 yıl tahtta kalmasıyla İstanbul'a olan göçleri farklı açılardan değerlendirip engellemeye çalışan bir diğer padişah da I. Mahmut'tur. I. Mahmut, İstanbul'daki şüpheli görülen (farklı bölgelerden göç edip geldiği halde İstanbul'da işsiz dolaşan, bununla da yetinmeyip her fırsatta isyan çıkaran) Rumları ve Kürtleri şehirden tecrit ettirmiştir. Bunun dışında İstanbul'da sıkı denetimler ve göçmen toplamları uygulamakla kalmamış, göçün sebepleri üzerine iyileştirici çalışmalar yürütmüştür.⁸⁹ Genel olarak bakıldığında Osmanlı padişahları; yönlendirme yaptığı göçleri, bilim, sanat ve kültür açısından geliştirmek adına başkent olan İstanbul'a yerleştirmiştir.

Osmanlı Döneminde, belirli bir merkez tarafından yönlendirilmeksizin gerçekleştirilen İstanbul'a göç, kefalet sistemi ile güçleştirilerek engellenmeye çalışılmıştır. İstanbul'a uzun süreli veya kısa süreli yerleşmek veya çalışmak için göç etmenin çok önemli gerekçeleri ve İstanbul yerlilerinden bir kefaletin olması gerekirdi. Çünkü bilhassa göçmen bekar gençler, yaşadıkları muhit sakinlerinin huzurunu kaçırma tehlikesine sahipti. Devletin engelleme çabalarına rağmen zorlu yollarla da olsa İstanbul'a göç eden bireyler, bu şehirdeki diğer insanlarla -genellikle hemşehrilik ilişkisi sayesinde- ekonomik bir ortak kimlik oluşturmuştur.⁹⁰ Mesela, 16.yy'ın büyük camilerini yapan duvarcı ustaları istihdam edilirken Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş göçmenlerden faydalanılmıştır. Yahut hamallık müessesesi; İstanbul'a göç eden iş gücü, birkaç yıl hamallık, liman işçiliği, terzilik ettikten sonra yerini yeni gelen hemşehrisine devrederek memleketine dönüş yapmıştır. Kısa süreli olarak kente gelip iş bulan göçmenler, buradaki *bekar odalarında* ikamet etmiştir. Sonraki yüzyıllara da yansıyan göç dalgalarının ilk uğrak yeri de yine bekar odaları olmuştur.⁹¹ Bekar odaları, mülk sahibi tarafından oda başı ücretlendirilerek aylık ödemelerle kiraya verilen, 10-15 metrekarelik alanlardır.

---

⁸⁹ "Göç", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, 1994, ss. 404-405.

⁹⁰ Cengiz Kırılı, "İstanbul'da Hemşehrilik Tabanlı Tabakalar/Yoğunlaşmalar", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi**, C: 4. İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları, 2015, ss. 72-73.

⁹¹ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, Ayşe Berktaş (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 178, Aktaran: Bülent Şen, Alim Arlı ve Ayşe Alican Şen, **Yoksulluğu Bölüşmek: Süleymaniye Bekar Odası Göçmenleri**, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, s. 40.

Genellikle çalışmak için gelen göçmen akraba-tanıdıkların birlikte tuttuğu, sınırları ve kuralları esnek bir sistemdir.⁹²

Osmanlı Devleti'nin göç olayını en yoğun yaşadığı dönem 18.yy'dır. 18. ve 19.yy'da göçle alakalı çok boyutlu sayımlar ve hesaplamalar yapılarak göç, sosyal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır.⁹³ Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinden göç eden bireyler aynı iş kolunda çalışıp aynı mahallede yaşamıştır. Göç eden bireylerin İstanbul'da yerleştiği mahallelerin, hemşehrisinin yakınında oluşu, aynı şehirden gelen göçmenlerin aynı iş kolunda uzmanlaşması; göç ederken hemşehri dayanışmasının göz önünde bulundurulduğunun bir ispatıdır.⁹⁴

Sonraki yüzyıllarda göçle alakalı katı kurallar esnetilmiş, tarımsal gelişmelerin neticesinde kırsal alanda boşta kalan işgücünün İstanbul'a yönelmesi göç dalgalarını her sene biraz daha arttırmıştır. Şehir altyapısının aniden yükselen nüfusa yetmeyişi enformel konut yapılanmalarını (gecekondu); iş piyasasının nüfusunun yetkinliğine uygun olmayışı da enformel iş piyasalarını ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlar, göçmenler arası cemaat türü enformel bir dayanışma organizasyonunun varlığına delildir.

Enformel iletişim ve sosyal yaşamda gözlenen en temel faktör güven duygusudur. Aktif güven ve pasif güven şeklinde adlandırılan güven türleri ile bireyler kurumsallaşmamış bir örgütlülüğün temelini atarlar.⁹⁵ Pasif güven, bireylerin kurumlara, formel olana güvenmesi iken; aktif güven, bireylerin tanıdığı birey ve toplumlara güvenidir. Aktif güven, enformel yapıların işlerliğini arttırmakta ve ona kendince bir sistem kazandırmaktadır.⁹⁶

20.yy. Türkiye'sine baktığımız zaman; darbeler, anayasa değişiklikleri, ekonomik istikrarsızlık gibi etmenlerle pasif güvenin zarar gördüğünü ifade edebiliriz. Pasif güvenin zarar gördüğü bu dönemlerde daha çok rağbet gören aktif güven, toplumda

---

⁹² Bülent Şen ve diğerleri, A.g.e., s. 71.

⁹³ Kırılı, A.g.e., s. 73.

⁹⁴ Kırılı, A.g.e., s. 75-77.

⁹⁵ A. Giddens, "Living In A Post-Traditional Society", **Reflexive Modernisation** içinde, U. Beck, Cambridge: Polity Press, 1994, Aktaran: Oğuz Işık ve M. Melih Pınaroğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 54.

⁹⁶ Oğuz Işık ve M. Melih Pınaroğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, ss. 54-55.

fanatizme, ayrımcılığa ve saldırganlığa sebep olmuştur.⁹⁷ Pasif güvenin zarar görmesi, ekonomik gelişmelere duyarsız kalamayıp küreselleşen özel sektörün getirdiği yasal esneklikler, zenginleşme, toplumsal etkileşim gibi faktörlerin etkisiyle, formel ile enformel olan birbirini etkilemiş ve eskinin keskin sınırları, çözülerek yerini geçişken, birbirini tolare edebilen bir hatta bırakmıştır.⁹⁸ Sınırların geçişli olması, katı kuralların esnetildiği gri alanların oluşmasına sebep olmuştur. Bu alanlarda formel bir sistemin oluşturulmaması ise o alana ait suç potansiyelini yükseltmiştir. Gri alanların artışı, ülkede ciddi anlamda sosyo-ekonomik krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Enformel-formel kaynaşması, enformel yapıları yoksul olmaktan çıkarıp zenginleştirmiş, zengin-fakir ayrımını tekdüzelikten çıkarmıştır. Bu doğrultuda, formel zeminden beslenen kimi sermaye sahipleri de kayıtdışı yapılanmayı tercih ederek enformel bir kimliğe bürünmüştür. Bütün bu kaynaşmaların sonucunda kentli toplum yapısında var olan fakat dışlanan, enformel ya da formel sınıfına dahil olamayan yeni bir yoksul sınıf oluşmuştur.⁹⁹

Yoksul göçmenler, formel alanda istihdam elde etmekte zorlandıkları için enformel alanı sonuna kadar kullanma yolunu izlerler. Buna, devletin sosyal yardım politikalarını, kanunların açıklarını yakından takip edip bunlar üzerinden bir sermaye birikimi sağlamak da dahildir. Dil veya kültür farklılıkları, yoksulların toplumun genelinden dışlanmalarına sebep olurken benzer koşullar altında şehirde hayata tutunmaya çalışan bireylerin kendi aralarında örgütlenmesini sağlamıştır. İlerleyen süreçlerde kente göçün devam etmesi halinde örgütlü topluluğa yeni bireyler katılır ve daha önce gelen yoksul göçmenler bu bireylerin istihdamını sağlayarak yukarıya doğru bir hareket içerisinde bulunur. Ortaya çıkan bu düzen ve bir gün daha kaliteli yaşayabilme ihtimali, çalışan kimseler için motivasyon kaynağı olmuştur. Böylelikle bireyler, yoksullukla mücadele ederken bireysel gayretin değil, toplumsal gayretin başarı getireceğine inanır olmuştur. Dayanışma içerisinde gerçekleşen bu gayret, stratejiler doğurmuş ve ortaya çıkan stratejilerle, yoksullar; enformel içerisinde kendisine formel bir yapılanma bulabilmiştir. 70’li yıllarda gerçekleşen özelleşme ile birlikte kente gelen

---

⁹⁷ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., ss. 55-56.

⁹⁸ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., s. 63.

⁹⁹ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., ss. 64-66.

göç dalgası, kendine uygun bir yerleşim yeri bulmuş; gecekondulaşma, dayanışmayı da arttırarak enformel iş gücünü bir sisteme dönüştürmüş ve yoksulluğun bu toplumlardan derinden etkilemesine mâni olmuştur. 1980 sonrasında getirilen imar afları ile gecekondu konutları formel bir boyut kazanmıştır. Gecekondu sahipleri, refah seviyesini yükselterek bu yapıları yeni gelen göçmenlere kiralamış ve bir sirkülasyon ile *nöbetleşe yoksulluk* ortaya çıkmıştır. 1980'lerde yapılan imar affı ve yapılandırmaları ile gecekondulaşmanın yaygın olduğu kent sınırlarındaki arsalar, ormanlık araziler bir anda değer kazanmış, zenginleşmek isteyen bireylerin hedefi haline gelmiştir. Yoksullara enformel kazanç kapısı açan bu sistem ile en başta arsa sahipleri olmak üzere sisteme sonradan katılan yoksullar da irili ufaklı kazanç elde etmiştir. Formel olanın güç kaybettiği bu dönemde sadece emlak piyasası değil, enformel faaliyetlerle yoksullara istihdam sağlayan küçük işletmeler de kendisine geniş hareket alanı bulmuş, toplumda bir boşluğu doldurmuştur.¹⁰⁰

Gecekondulaşma hem yerleşim hem de iş alanında hemşehri dayanışmasını ve aynı zamanda hemşehri ayrışmasını ortaya çıkarmıştır. 1980-1990'lara kadar gelen göç dalgalarının oluşturduğu gecekondu bölgeleri, farklı yörelerden dahi olsa göçmenler arası iletişim; yardımlaşma ve dayanışma içerisinde devam edebilmiştir fakat sonraki kuşaklar için aynı şeyleri söylemek pek mümkün değildir. Göçmenler kentte yer edindikçe gelen hemşehrilerine sunduğu imkanlar da artmıştır. Bir işe girme ve o işte yükselme de şehre gelen önceki göçmenler eliyle olmuştur.¹⁰¹

Devletin ekonomide uyguladığı ithal ikameci sanayileşme politikaları, 1970'lere kadar başarıyla ilerlerken 1970 sonrasında aşılması zor bütçe açıkları, petrol fiyatında artış gibi kritik sorunlara sebep olmuştur. Bu durum, devletin üst sınıf ve alt sınıfla uzlaşmacı bir siyaset izlemesini sağlamıştır. Buna göre, yeni yeni yükselmeye başlayan üst sınıf sakinleri, tekel rantlarıyla yetinecek; kentlerdeki rantı ise küçük sermaye sahiplerine bırakacaktı. Böylelikle kentsel büyümenin sağladığı rant kapısı, geniş bir kitlenin paylaşımına açılacaktı. Benzer şekilde, gecekondu yapılanmalara gelen imar affı ve mülkiyet hakkı; kentsel gelişimi hızlandıran dinamikler olmuştur.¹⁰² 1980 sonrası

---

¹⁰⁰ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., ss. 75-79.

¹⁰¹ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., ss. 117-118

¹⁰² Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., ss. 120-121.

gecekondu bölgelerindeki hemşehriliğe dayalı dayanışma ağlarının değişkenlik gösterdiği yıllardır. Bu dönemde, ilk göçmen nesil kentte bir iş kurarak yükselebilmiştir fakat bu yükselme çoğu zaman sonradan gelenlerin “omuzlarına basarak” olmuştur. Sonraki göçmenlerin bir kısmı bu konuda gönüllü olmuşken bir kısmı tamamen gönülsüzdür. Fakat sonuç olarak sonraki göçmenler önceki göçmenlere bakarak yükselebileme umudu taşımaya başlamıştır. 1990’lı yıllara doğru ise artık enformel yapılanma ile kent yoksulları arasında bir ayırım görülmüştür. Enformel yapılanma, kent yoksulluğunu aşmış ve yükselmiştir.¹⁰³

2.1.1. Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’a Göç Eden Malatyalıların Hemşehri Dayanışması

19.yy’da, küçülen Osmanlı topraklarında; bilhassa Kafkasya ve Rumeli’den İstanbul’a ve Anadolu’ya iltica eden göçmenler olmuştur. Bu durumda artık İstanbul’a göç etmekle alakalı olan katı kuralları esnetmek, zorunlu hale gelmiştir. 1841’de yayımlanan Men-i Mürur kararı ile yeniden katı bir sistem oluşturulmuştur. Buna göre hiç kimse elinde mürur tezkeresi olmadan bir yerden bir yere seyahat dahi edemez hale gelmiştir. Bulunduğu kazayı, köyü terk etmek isteyen ahali, evvela imam yahut muhtara gideceği yerle alakalı malumat verip ilmühaber almak zorundaydı. Bu ilmühaber belgesini alırken bazı durumlarda iki tane de kefil bulundurma şartı vardı. Alınan ilmühaber belgesi, kaza merkezine teslim edilerek seyahat için esas gerekli olan mürur tezkeresi alınırdı. Mürur tezkeresinde kişinin kimlik bilgilerinin dışında dış görünüşüne ve gideceği yere dair bilgiler de yer alırdı. Bu tezkerenin, gidilen bölgede gerektiğinde imam, muhtar, zaptiye memuru, liman memuru gibi kontrol mercilerine gösterilmesi gerekmektedir. İstanbul’a göç ederken uygulanan bu tetkikler dışında İstanbul içerisinde göç edileceği zaman da yine aynı süreçlerden geçilirdi.¹⁰⁴

Fakat bu yaptırımlar da yeterli olmamış, kırsal göçün önüne geçilememiştir. İstanbul’un Davutpaşa semtindeki Kasap İlyas Mahallesi’ne mürur tezkeresi almaksızın

¹⁰³ Işık ve Pınaroğlu, A.g.e., s. 158-159.

¹⁰⁴ Musa Çadircı, **Tanzimat Dönemi’nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 63-73, Aktaran: Cem Behar, “Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’a Göçler Ya Da Göç Olmadan İstanbul İstanbul Olabilir Miydi?” Murat Güvenç (hızl.), **Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular** içinde (45-53), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2009, s. 50.

göç eden Arapgir (Malatya) doğumlu ahali buna bir örnektir. Kayıtlar, ahalinin Kasap İlyas Mahallesi'ne göç ederken değil, Kasap İlyas Mahallesi'nden göç ederken -önceki mürur tezkeresinin zayi olduğu gerekçesi ile- mürur tezkeresi aldığını göstermektedir. Mahalle kahvelerini işleten iki Arapgirli esnafın vesilesiyle İstanbul'a göç eden, yangınlarda boşalan arsalarla yaptıkları ufak hanelere yerleşen, ortak bir meslek olarak küfecilik (seyyar manav) yapan Arapgirli ahali sonraki yüzyıllarda görülen gecekondulaşma ve zincirleme göçün bir örneği niteliğindedir.¹⁰⁵

Kasap İlyas Mahallesi'nin kuytu bir yerinde yer alan Ispanakçı Viranesi adı verilen sokak, genelde Arapgir'den göç etmiş ve çoğu Alevi olan Müslümanlardan oluşmaktaydı. Dar ve küçük bir sokak olan Ispanakçı Viranesinde 35 ev ve 272 birey yaşamaktaydı. Bu nüfus, mahallenin Müslüman nüfusunun üçte birini kapsamaktaydı. Ispanakçı Viranesi, adını; daha önceki yıllarda burada yaşayan Ispanakçızade ailesine ait bir konaktan almıştır. Konağın ilk sahibi Ispanakçızade Hafız Mustafa Paşa, devletin yüksek makamlarında valilik, vezirlik, kapıcıbaşılığı, gibi görevlerde yer almıştır; fakat, bilinmeyen bir sebeple son memur edildiği şehir Diyarbakır'da idam edilmiştir. Cenazesi ise, Kasap İlyas Mahallesi'nde defnedilmiştir. Kasap İlyas Mahallesi'nde defnedilmesi ve konağın konumu; Ispanakçızade Mustafa Paşa'nın orda yaşadığını destekler niteliktedir. Ispanakçızade, 1760'lı yıllarda Ergani ve Keban'da maden eminliği vazifesini yaparken Arapgir'de kalmış ve orada kütüphane yaptırarak çeşitli hayır işlerinde bulunmuştur. Arapgir'de yaşarken İstanbul'daki konağında çalıştırmak ya da İstanbul'da barınma-çalışma imkânı sağlamak için Arapgirli yakınlarını etrafında toplamış olması ihtimali, Kasap İlyas Mahallesinin özel durumunu izah eder niteliktedir. Osmanlı toplumunun sınıflı bir toplum olmadığı, dikey geçişlerin mümkün olduğu bilinen bir durumdur, hal böyle iken; devlet büyüklerinden yardım almak da olması muhtemel bir seçenektir. Ispanakçızadenin açtığı kapıdan, kendisi idam edildikten bir buçuk asır sonra bile zincirleme göçlerin yaşandığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.¹⁰⁶ Çünkü, 1885 yılında yapılan sayımlara göre, Arapgir'den Kasap İlyas Mahallesine göç

¹⁰⁵ Cem Behar, "Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'a Göçler Ya Da Göç Olmadan İstanbul İstanbul Olabilir Miydi?" Murat Güvenç (hızl.), **Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular** içinde (ss. 45-53), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2009, ss. 50-51.

¹⁰⁶ Cem Behar, **Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008): Osmanlı İstanbul'unda Kasap İlyas Mahallesi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, ss. 161-166.

eden evlerin dörtte üçü İspanakçı Viranesi adı verilen, İspanakçızade Hafız Mustafa Paşa'nın büyük yangında yanan konağından kalan viranede yaşıyordu.¹⁰⁷

1885 nüfus sayımında Kasap İlyas Mahallesi sakinlerinin (259) meslekleri incelendiğinde; 51 kişinin küfecilik-manavlık, 10 kişinin hamallık, 9 kişinin eskicilik yaptığı ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸ Ondokuzuncu yüzyıl şartlarının İstanbul'unu düşündüğümüz zaman, küfecilik yapılması yasal anlamda engellenen bir meslek değildir; fakat insani ilişkilerin güçlü olduğu bir beşerî sermayeye ihtiyaç vardır. Bu da iki büyük bostanın çok yakınında bulunan Kasap İlyas Mahallesi sakinleri için elde etmesi oldukça kolay; fakat dışardan bir katılım için elde etmesi oldukça güç olan bir sermayedir.¹⁰⁹

1822 yılında yapılan sayımlara göre, İstanbul'un tamamındaki Malatyalı hamalların sayıları ve kayıtlı oldukları bölgeler şu şekildedir:

Tablo 1

**İstanbul'daki Malatyalı Hamalların Sayıları ve Kayıtlı Oldukları Bölgeler
(1882)**

Hammalların Çalıştığı Bölgeler	Hammalların Sayısı ve Kayıtlı Olduğu Bölgeler
Davud Paşa İskelesinde at hammalları	5 (Arapgir)
Davud Paşa İskelesi arka hammalları	4 (Arapgir)
Tahmis arkasında arka hammalları	10 (Arapgir)
Şehzadebaşı arka hammalları	10 (Malatya)
Saraçhane başında arka hammalları	17 (Malatya)
Sultan Mehmet ittisalinde Karaman-ı Sagir'de arka hammalları	8 (Malatya)
Sultan Mehmed ittisalinde Karaman-ı Kebir'de arka hammalları	14 (Malatya)
Çeharşenbepazarı'nda arka hammalları	13 (Malatya)
Süleymaniye köşesinde arka hammalları	10 (Malatya)
Sultan Bayezid ve Hasan Paşa ve Sebil'de arka hammalları	41 (Malatya)
Ayasofya Meydanı'nda arka hammalları	17 (Arapgir)
Toplam	149

¹⁰⁷ Behar, A.g.e., s. 179.

¹⁰⁸ Behar, A.g.e., s.182.

¹⁰⁹ Behar, A.g.e., s. 185.

Kaynak: İŞS., İstanbul, nr. 154, vr. Ib-13a, Aktaran: Necdet Ertuğ, **Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Hammalları**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, ss. 206-209.

Elde edilen bilgiler göstermektedir ki; Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'a göç eden Malatya'lı göçmenler, dönemin katı kurallarını hemşehrilik ilişkisi vesilesiyle esnetmiş, kendilerine enformel bir yaşam alanı oluşturmuştur.

2.2. SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEKLERİ ÖRNEĞİNDE HEMŞEHRİ DAYANIŞMALARI

Türkiye bürokrasisi, zayıf bir yapıya sahiptir. İktidara gelen hükümet değiştikçe, devlet yapılanmaları ve kurumlar da o iktidar elince değiştirilmiştir. Her iktidar, daha güçlü olabilmek adına devletin bütün yüksek rütbelerine kendi ideolojisine hizmet edebilecek bireyleri yerleştirmiştir. Yasalar da gelen hükümet eliyle, daha rahat hareket edebilmek adına, revize edilmiş; gerektiği takdirde değiştirilmiştir. İş adamları ve siyasi adamların ilişkisi tam olarak bu noktada başlamıştır. Yaşanan değişimler doğrultusunda gerçekleşen siyasi istikrarsızlık, enflasyonu olumsuz etkilerken lobcilik faaliyeti gösteren büyük ölçekli işletme sahibi iş adamlarının çıkarlarını beslemiştir. Büyük ölçekli işletme sahibi iş adamları, lobcilik faaliyeti gereği, bu karmaşık ortamdan faydalanarak maddi refahını usulsüzce arttırmıştır. Böylelikle toplumda iki uç nokta arasında kalan bir iktidar görülmüş ve makasın iki ucu arasındaki mesafe açıldıkça açılmıştır.¹¹⁰ TÜSİAD ve MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği) bu amaçlarla kurulmuş derneklerdir.

Taşralı iş adamları için ise üç farklı kategori gösterilebilir. İlki, Türkiye'nin batısı ve Marmara Bölgesi, yani sanayi bölgesinde yer alan sanayici iş adamları dernekleri, MÜSİAD'ın sahip olduğu maddi-manevi değerleri koruma ilkesinden ilham alarak kurulan Karadeniz ve Anadolu bölgelerindeki sanayici iş adamları dernekleri, son grup ise; sanayileşme açısından diğer bölgelerin çokça gerisinde kalmış, yüksek göç oranlarına sahip, işsizliğin ve yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerde kurulan dernekler. Üçüncü kategoride yer alan dernekler, genelde ait oldukları bölgede değil; göç edilen

¹¹⁰ Ayşe Buğra, **Devlet ve İş Adamları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, Aktaran: Stefanos Yerasimos ve diğerleri, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 314.

yerde, başarılı olan iş adamları tarafından kurulmuştur. Bu dernekler, genellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşur ve hemşehrilik ilişkisine bağlı olarak siyasi açıdan yüksek makamlara ulaşabilme imkânı sağlar. Hitap ettikleri kitleyi din, dil, ırk ayrımını gözetmeksizin bütüncül bir yaklaşımla ele alan bu yapılanmalarda temel hedef, kendi bölgelerinden çıkan iş adamlarıyla, seçilmiş ideolojik düşünce kalıpları ile Türkiye ekonomisini kalkındırmaktır. İdeolojik düşünce kalıplarından kastedilen; liberal, Atatürkçü, ilerici, manevi değerleri önemseyen, milli değerleri önceleyen gibi düşüncelerdir.¹¹¹ Üçüncü grup iş adamları derneklerine örnek olarak, araştırmanın konusu ile ilintili olarak MİAD (Malatyalı İş Adamları Derneği)'ne yer verilecektir. MİAD için elde edilen bilgilere, MİAD Genel Sekreteri¹¹² ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ulaşılmıştır.

2.2.1. Malatyalı İş Adamları Derneği (MİAD)

MİAD¹¹³, kurulduğu ilk yıllarda; enformelden formele geçmek üzere yarı formel denilebilecek bir yapılanma ile varlığını sürdürmüştür. Derneğin kurulduğu dönemlere dair yazılı kaynakların olmayışı o döneme dair bilgilerin ancak görüşmelerle elde edilmesine sebep olmuştur. Aslında temeli çok daha önceki yıllara dayanmasına rağmen; 1998 yılında, yaklaşık 40 kişiden oluşan Malatyalı iş adamı grubu bir araya gelmiş, birlikteliklerini güçlendirmek adına Malatyalı iş adamlarını temsil eden bir yapı oluşturma kararı almıştır. MİAD, ilk aşamada profesyonelce, belirli amaçlar ve vizyon üzerine kurulmuş bir dernek olmaktan ziyade dostluklarını, ortaklıklarını, iş birliklerini korumak üzere samimi duygularla kurulmuş bir dernektir. Derneğin 15 kişilik bir kurucu kadrosunun olduğu bilinmektedir. Üye iş adamlarının sektörlerine bakıldığında dönemin şartları gereği tekstil ağırlıklı bir başlangıç vardır fakat bu durum şimdi de varlığını korumaktadır. Tekstil, Malatyalıları İstanbul'a çeken bir faktör olmuştur, denilebilir.

Derneğin kurumsallaşma faaliyetleri sekretaryanın kurulması ile 2000 yılında gerçekleşmiştir. Sekretarya ile birlikte vizyon toplantıları yapılmış, formel bir yapılanmaya gidilmiştir.

---

¹¹¹ Yerasimos ve diğerleri, A.g.e., s. 340.

¹¹² Hakan Odabaşı.

¹¹³ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.miad.org.tr/>.

Küçük adımlarla çalışmalarına başlayan MİAD, zamanla üye iş adamlarının başarıları arttıkça, önemli isimlerin desteğini aldıkça büyümeye ve faaliyet alanını da genişletmeye başlamıştır. Üye şirketler arasında üye olduktan sonra herhangi bir yönlendirme yapılmaksızın ortak girişimler de olmuştur.

İlk dönemlerde siyasi ilişkiler kurulmamış sonrasında yapılan projelerle siyasi arenada etkinlik alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. MİAD, iş adamları arasında lobicilik faaliyetleri geliştiren bir dernektir. Şu anda da sosyal projelerle kanun tekliflerini etkileyebilecek derecede güçlü bir yapılanmaya sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA'DAN İSTANBUL'A GÖÇ ETMİŞ GİRİŞİMCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye, sosyal ilişki ağlarını; gelenek-görenek, örf ve adetleriyle, akrabalık ilişkileriyle pekiştiren ve dinamizmini koruyan bir ülkedir. Türkiye'de bir insanın ne zaman başı sıkışsa ilk başvuracağı kişi ya komşusu ya akrabası ya da hemşehrisi olmaktadır. Hemşehrilik ilişkisi yalnızca memleketten uzakta anlam kazanan bir sosyal ilişki türüdür. Aynı yöreden göç eden bireylerin gurbette birbirinden güç alması, dayanışmasıdır hemşehrilik.

1980 verilerine göre, tarih boyunca Türkiye'nin en büyük ve en gelişmiş ili olma özelliğini koruyan İstanbul, pek çok ekonomik faaliyette ülke ortalamasının oldukça üzerindedir. Ülke sanayisinin 1/3'i İstanbul'dadır. Ülke genelindeki ithalatın 1/3'i ve ihracatın 1/5'i İstanbul'da gerçekleşir. Ülkedeki en büyük toptancılar, bankalar, holdingler çoğunlukla yine İstanbul'dadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'da yükselen kapitalizm, Osmanlı topraklarına İstanbul üzerinden eklenmiştir. Batı'ya hammadde üreten ve Batı'dan mamul madde satın alan Osmanlı, bu tür ilişkilerini İstanbul üzerinden yürütmüştür. 20. ve 21.yy.'da da bu durum değişmemiş fakat ilişkilerin yoğunluğu artmıştır. Sanayi, hizmet gibi alanlarda ülke ortalamasının üzerinde gelişmeler kaydeden İstanbul, artık tarımsal ihtiyaçlarını kendi arazilerinden değil; tarımsal gelişimi yüksek bölgelerden temin etmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kamu yatırımları artmış, 'ulusal sermayedar'lar ekonomiye canlılık kazandırmıştır. 1950'ler, artık Anadolu sermayesinin İstanbul'a göç ettiği, ekonomide özelleştirme politikalarının uygulandığı, devletin NATO gibi uluslararası platformlara üye olduğu bir dönemdir. 1980'ler, büyük bankaların İstanbul'da kurulmaya başladığı, Anadolu'da kurulmuş bazı bankaların merkezini İstanbul'a taşıdığı ve sanayi sermayesi ile banka sermayesinin birbirine karıştığı dönemdir. Bütün bu gelişmeler yoğun göç dalgalarını da beraberinde getirmiştir. 1927-1980 yılları arasında İstanbul nüfusu, ülke

ortalamasının oldukça üzerine çıkararak, 5 kat artmıştır. Olağanüstü nüfus artışı, kentsel alanların ve araçların yetersiz kalmasına sebep olmuş ve enformel alanların oluşması sonucunu doğurmuştur.¹¹⁴

Planlı dönem öncesinde 1927 yılında yapılan sanayi sayımlarına göre Malatya’da 1039 iş yeri ve bu iş yerlerinde istihdam edilen 2447 çalışan bulunmuştur. Bu iş yerlerinin %45’i tarım sanayisinde faaliyet göstermiştir. Planlı döneme geçildiğinde ise, şehirde kurulan Şeker Fabrikası, Sümerbank Dokuma Fabrikası ve Tekel Sigara Fabrikası; şehrin istihdam gücünü önemli ölçüde arttırmıştır. 1964 yılı sanayi sayımlarına göre, 5424 kişi sanayi işinde çalışır hale gelmiştir.¹¹⁵ Tablo 2’de, Malatya köylerinin geçim kaynaklarına göre dağılımı verilmiştir. Köylerde tarla ziraatı ve hayvancılık ekseriyetle bir arada yapılmış; fakat meyve-sebzecilik, işçilik ve köy el sanatları; çoğu köyde bulunmamıştır.

Tablo 2

Köylerin Geçim Kaynakları İtibariyle Dağılımı

Toplam Köy Sayısı	504
Tarla Ziraatı	364
Meyvecilik	185
Sebzecilik	51
Hayvancılık	247
Köy El Sanatları	27
İşçilik	118

Kaynak: Tarihte ve Günümüzde Malatya’96, Ankara: T.C. Malatya Valiliği, 1996, s. 136.

Malatya nüfusu 1960’lı yıllar sonrasında yetersiz gelir kaynakları sebebiyle il dışına yönelmiştir. 1930’larda uygulanan devletçilik politikasından en iyi şekilde faydalanan şehirlerden biri olan Malatya’da, sigara-tütün şeker fabrikaları kurularak tarım sanayiinde gelişme kaydedilmiş ve ülkenin demir ve karayolunda da önemli bir kavşak haline gelmiştir. Fakat sonraki yıllarda kamu yatırımları duraklamış ve Malatya’nın imkanları sanayi faaliyetlerini sürdürmekte yeterli olamamıştır; dolayısıyla, bu faaliyetlerde de kopukluk yaşanmıştır. Sanayinin bir türlü yükselememesi, Malatya’da

¹¹⁴ **Yurt Ansiklopedisi**, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982-1983, c. 6, s. 3890-3892.

¹¹⁵ **Tarihte ve Günümüzde Malatya’96**, T.C. Malatya Valiliği Yayınları, Ankara 1996, s. 89.

ekonomiyi 1980'li yıllara değin tarıma mecbur kılmıştır. Tarıma dayalı ekonomiye rağmen, Malatya'da tarımsal faaliyetler 1970'li yıllara kadar net bir ilerleme kaydedememiş; ancak 1970 sonrasında geliştirilen tarım araçları ve sulama yöntemleri, üretimi düzenli hale getirebilmiştir.¹¹⁶

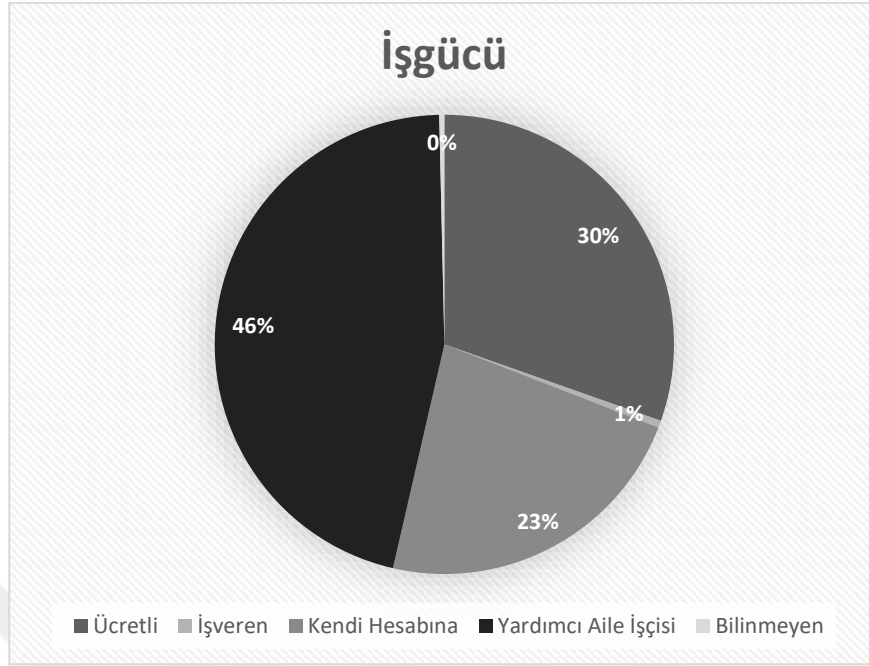
Malatya'nın tarım imkanları incelenecek olursa tarımdaki temel problemlerin; yağış azlığı, don olayları ve Malatya'nın verimsiz toprak yapısından kaynaklandığını görülecektir. Esasında Malatya'nın tarıma elverişli arazisi il topraklarının %96,2'sini kapsamaktadır fakat bitkisel üretime elverişli toprak alanı ancak %26'lık bir kısmı kapsamaktadır. Bu topraklar da büyük ölçüde VI. ve VII. yetenek sınıfına girmektedir.¹¹⁷

şekil 2'de, 1990 nüfus sayımına göre Malatya'da işgücü dağılımı verilmiştir. Çalışabilecek nüfus içerisinde en büyük payı, yardımcı aile işçisi sınıfı almaktadır. Bu sınıfta çalışan bireyler, ücret olarak yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Sonrasında %30 oran ile ücretli çalışan %23 ile kendi hesabına çalışan sınıfları yer almıştır.

---

¹¹⁶ Yurt Ansiklopedisi, c. 7, s. 5428.

¹¹⁷ Yurt Ansiklopedisi, c.8, s. 5448.

Şekil 1: 1990 Nüfus Sayımına Göre Malatya’da İşgücünün Dağılımı

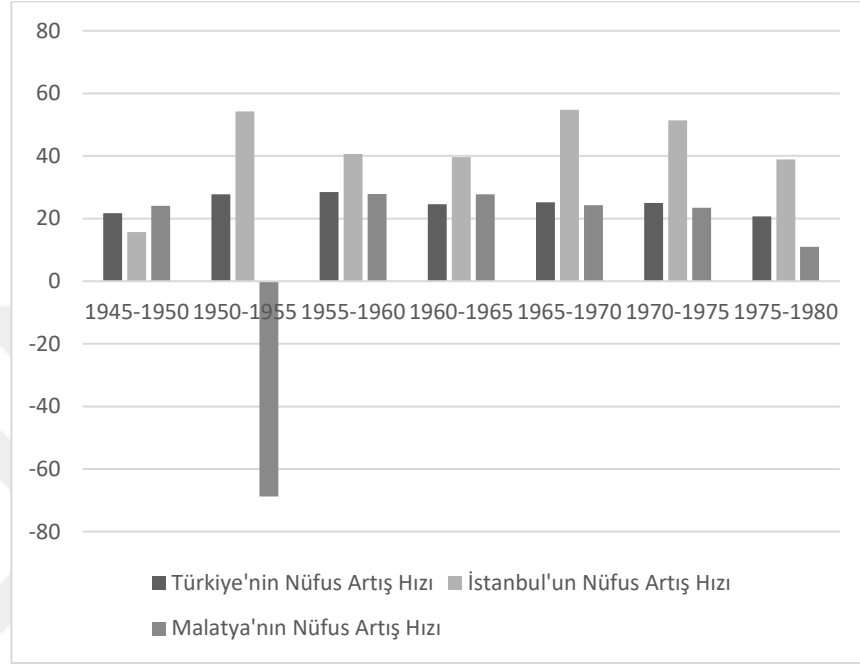
Kaynak: Tarihte ve Günümüzde Malatya’96, Ankara: T.C. Malatya Valiliği, 1996, s. 137.

Bahsi geçen bütün bu olumsuzluklar, geçim kaygısı, nüfus artışı, bireyleri büyük şehirlere göç etmeye itmiştir. Göç edilen büyük şehirlerin başında da yukarıda sayılan gerekçeler sebebiyle İstanbul gelmektedir. İstanbul ve Malatya illerinin yıllara göre nüfus artış hızı bizlere göç hakkında ipuçları vermektedir.

Şekil 2’de Malatya ve İstanbul illerinin yıllara göre nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızıyla bir arada verilmiştir. İstanbul’un 1950-1970 yılları arasındaki nüfus artış hızının, ülke nüfus artış hızına oranla katlanarak arttığı görülür. 1970 sonrasında İstanbul sanayisi; Bursa, Kocaeli gibi civar şehirlere kaymış ve beraberinde nüfusun seyrini de değiştirmiştir. Dolayısıyla bahsedilen dönemlerde İstanbul’daki nüfus artış hızı düşüş göstermiştir.¹¹⁸ İstanbul nüfusu, sanayi gelişmeleriyle çektiği göç dalgaları sebebiyle sanayiye hassas bir nüfustür. 1950-1980 yıllarındaki nüfus artış hızındaki dalgalanmalar, aslında sanayi gelişmelerine bağlı olarak gerçekleşen göç dalgalarının seyrini göstermektedir. Malatya nüfus artış hızının, 1955’te -68 olmasının sebebi, o döneme kadar Malatya’nın bir ilçesi olan Adıyaman’ın il haline gelmesiyle eksilen nüfustür.

¹¹⁸ Yurt Ansiklopedisi, c. 5, s. 3792.

Sonraki dönemlerde ise nüfus yavaş yavaş azalmış ve 1975-1980 döneminde ciddi bir düşüş göstermiştir.

Şekil 2: Türkiye, İstanbul ve Malatya'nın Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982-1983, c.5, s. 3792 ve c. 7, 5406.

1975-1980 döneminde İstanbul'a gelen göç dalgalarına bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelen göçün yoğunluk kazandığı görülmektedir. 1990 yılında yapılan sayımlara göre, İstanbul nüfusunun %15'i bu bölgelerden göç etmiştir. Malatya, çok eski dönemlerden beri İstanbul'a yoğun olarak göç gönderen doğu illeri arasındadır. Yine 1990 sayımlarına göre İstanbul'da 140.000'den fazla Malatyalı bulunmuştur.¹¹⁹ İstanbul'daki göçmen nüfusun 1990 yılındaki semt dağılımına bakıldığı zaman, Malatyalıların Eminönü ve Fatih ilçelerinde ikamet ettiği görülmektedir.¹²⁰

¹¹⁹ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.3, ss. 407-408.

¹²⁰ A.g.e., s. 410.

3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu nitel araştırma, hemşehrilik ilişkisinin iktisadi girişimciliğe etkilerini araştırarak bu etkilerin sürekliliğini tespit etmektedir. Araştırma, İstanbul'a göç etmiş Malatyalı girişimcilerin hemşehrilik ilişkisi sayesinde sosyo-ekonomik anlamda İstanbul'da tutunabildiği hipotezi üzerine hazırlanmıştır. Bu hipotezi sorgulamak üzere Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş 13 girişimci ile, yarı yapılandırılmış sorular eşliğinde derinlemesine mülakat (görüşme) gerçekleştirilmiştir.

Girişimci kavramı, yapılan sayısız çalışmaya rağmen tek bir tanım bulabilmiş değildir. Fakat tanımlarda ortak bazı kavramlar vardır. Bunlar; risk alma, üretim faktörlerini bir araya getirme, kar beklentisi, yenilikçi bir bakış açısına sahip olma vb.dir.¹²¹ Bu araştırma, nitel araştırmasına kaynak sağladığı 13 görüşmeciyi; risk alıp üretim faktörlerini bir araya getirerek kendi işletmesini kurmuş Malatyalı göçmen girişimcilerden oluşturmuştur.

Bu araştırmanın yönteminde, bilhassa mülakat sorularının hazırlanmasında; göçmenliğin girişimcilik eğilimine etkilerini Balkan göçmenleri üzerinden incelemeye alan "Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri" adlı tez çalışmasından¹²² faydalanılmıştır. Araştırmada İstanbul, Ankara ve Sakarya'da yaşayan 14 Balkan göçmeni girişimci ile 20 soruluk derinlemesine mülakat yapılmıştır. Fakat bu araştırma, göçmenlik olgusundan ziyade hemşehrilik ilişkisinin iktisadi girişimciliğe etkilerini incelemektedir. Bu araştırmada, araştırma konusu itibariyle Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş 13 iktisadi girişimci ile yapılan 22 soruluk yarı yapılandırılmış mülakat ile örneklendirilmiştir.

Bu amaca yönelik olarak araştırmamızın temel soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

-Girişimci, göç sonrasında ilk işini hangi kanallarla buldu?

---

¹²¹ Bkz., ss. 4-6.

¹²² Yusuf Çesteneci, "Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

Bu soru ile girişimcinin İstanbul'a ilk göç ettiği dönemlerde iş bulana kadar geçen süreçte kimlerden yardım aldığı ve nasıl iş bulduğu sorularına cevap bulunacak; dolayısıyla, İstanbul'a ilk göç ettiği dönemlerdeki girişimcilik sürecini yavaşlatan yabancılık hissinden hangi kanallar ile arındığı tespit edilecektir.

-Girişimcilik eylemi hangi sermaye kaynakları ile gerçekleştirildi?

Araştırmanın odak noktasını oluşturan sorulardan biri olan bu soruda, girişimcilik sermayesini oluştururken hemşehrilik bağlarından ne ölçüde faydalandığı tespit edilecektir.

-Girişimci, şirket faaliyetlerini sürdürürken (tedarikçi, müşteri ve çalışanlarında) hemşehrilerine ne gibi yardımlarda/ayrıcılıklarda bulundu?

Hemşehrilik; kendinden olanı gözetme düşüncesinin, şirket kültürüne ne derece etki ettiğine cevap arandığı bu sorunun sorulmasındaki amaç, görüşmecinin, girişimci olduktan sonra ne denli "verici" pozisyonda olduğunu tespit etmektir.

-Girişimcinin, göç sonrasında memleketi ile olan ilişkileri ne durumda olmuştur?

Bu soruda, hemşehrilik bağlarının aynı güçte ne kadar süre devam edilebildiği, nasıl bir evrilme yaşadığı sorularına cevap bulunacaktır.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmanın evrenini, Malatya'dan İstanbul'a göç eden girişimciler oluşturmaktadır. İstanbul'a göç eden Malatyalı girişimcilerin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için seçilen görüşmecilerin iletişim bilgilerine Malatya'nın MASTÖB (Malatya Sivil Toplum Örgütleri Birliği), MADEF (Malatya Dernekler Federasyonu) gibi çatı hemşehri kuruluşlarının bir yönetim kurulu üyesi aracılığı ile ulaşılmıştır. Görüşmeciler seçilirken, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden yargısal örnekleme tercih edilmiştir. Oluşturulan örnekleme, bir hemşehri derneğin yönetim kurulunda bulunan; yani hemşehrilik bağlarını güçlendiren girişimciler bir de hemşehri derneklerinde üyeliği bulunan girişimciler seçilmiştir. Malatya hemşehri dernek başkanlarından oluşan 1950-

1975 yılları arasında doğmuş 368 kişilik araştırma kütlesi üzerinde yargısal örnekleme yapılarak araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur. Hemşehri derneklerinde üyeliği bulunan Malatyalı girişimcilere dair araştırma kütlesine ulaşmak mümkün olmadığından bu hususta uygun örnekleme yöntemiyle örnekleme seçilmiştir. Örnekleme oluşturulurken dikkat edilen diğer husus ise; kurulan işletmelerin çeşitli büyüklükte olmasıdır.

Görüşmecilerle yapılan mülakatlar, yüz yüze görüşme ve derinlemesine mülakat yöntemleriyle yapılandırılmış mülakat soruları ile yapılmıştır.

Araştırma verileri mülakat soru formu ile toplanmış olup mülakat sorularına EK.1’de yer verilmiştir. Mülakat soru formundaki 1-4. sorularda görüşmecilere kişisel bilgileri, 5-10. sorularda Malatya’dan İstanbul’a göçün sebepleri ve Malatya ile olan ilişkileri, 11-22. sorularda ise hemşehrilik ilişkisinin girişimcilik faaliyetlerine etkileri sorulmuştur.

3.4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Oluşturulan veri toplama araçları ile hemşehrilik ilişkisinin iktisadi girişimciliği kolaylaştırdığı öngörülmüştür. Bu öngörüye yönelik araştırma için 13 kişi ile mülakat yapılmıştır. Araştırmanın bulgular bölümünde görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile kodlanacak, görüşmecilerden alınan detaylı bilgiler ise EK-3 bölümünde tablolar halinde gösterilecektir.

Yapılan mülakatlarda elde edilen verilere dair içerik analizi yapılması için şu şekilde temalar oluşturulmuştur:

- Malatyalılık kimliği,
- Göçün sebepleri,
- Hemşehri ilişkileri ve faydalanma biçimleri,
- İş kurma süreci,
- Şirket kültürü,
- Malatya ile olan ilişkiler,

Görüşme yapılan girişimcilerin yaşları 44-50 yaş grubunda 6, 51-60 yaş grubunda 5, 60 yaş üzeri grubunda ise 2 kişilik bir dağılım göstermektedir. Tablo 1’de görüşmecilerin yaşları ve İstanbul’da bulunma süreleri bir arada verilmiştir. Bu bilgiler göstermektedir ki, görüşmeciler 7-14 yaşları arasında, okul çağında iken İstanbul’a gelmiş ve çalışmaya başlamıştır.

Görüşmecilerin eğitim durumu değişkenlik göstermektedir. Görüşmecilerin 8’i ilkokul mezunu, 2’si ortaokul ve 2’si lise mezunudur. Bir de hiç eğitim almamış fakat okur yazar olan bir görüşmeci vardır.

Görüşmecilerin tamamı en az 30 yıldır İstanbul’da yaşamaktadır. 9 görüşmeci Hazır Giyim ve Konfeksiyon sektöründe faaliyet göstermektedir. 4 görüşmeci birden fazla sektörde faaliyet göstermektedir. 2 görüşmeci ise Teknik Hırdavat sektöründe faaliyet göstermektedir. Görüşmecilerin yalnızca biri sadece İnşaat Amaçlı Ürünler sektöründe yer almaktadır.

Tablo 3**Görüşmecilerin Demografik Bilgileri**

	Cinsiyet	Yaş	İstanbul'da Bulunma Süresi	Sektör	İşletmesindeki personel sayısı	Eğitim
G1	Erkek	48	40	Ev Tekstili	35	Lise
G2	Erkek	44	30	İnşaat Amaçlı Ürünler	7	İlkokul
G3	Erkek	44	32	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	34	İlkokul
G4	Erkek	50	37	Teknik Hırdavat	22	Ortaokul
G5	Erkek	75	55	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	10	---
G6	Erkek	57	43	Teknik Hırdavat, Konut İnşaatı	20	İlkokul
G7	Erkek	62	49	İç Giyim ve Aksesuarları	60	İlkokul
G8	Erkek	49	42	İnşaat Taahhüt, Konut İnşaatı	20	İlkokul
G9	Erkek	49	39	Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Meyve- Sebzecilik	50	Ortaokul
G10	Erkek	54	42	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	5	İlkokul
G11	Erkek	59	40	Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Hayvansal Gıda Ürünleri	165	İlkokul
G12	Erkek	60	47	Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Eğitim	450	Lise
G13	Erkek	57	41	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	35	İlkokul

Görüşmecilerin %85'i köylerindeki iş imkansızlığından, toprak yetersizliğinden dolayı göç ettiklerini ifade etmiştir. O dönemde kullandıkları tarla, kardeş sayısının fazla

olması sebebiyle kendileri ve bir sonraki nesil için yetersiz gelmekteydi. Toprak yetersizliği, hayvancılığı da olumsuz etkileyen bir durum olduğu için hayvancılık yapmak da mümkün olmamıştır. Görüşmecilerin %30'u, başka bir göç etmeni olarak; kendilerinden önce göç eden bireylerin göç sonrasında yaşam kalitesinin ve kılık kıyafetinin değişmesinden doğan daha müreffeh bir yaşam arzusunu göstermiştir. Yalnızca iki tane farklı gerekçe vardır göç için. Biri; eğitim almak, diğeri ise; kan davalarından doğan güvenlik ihtiyacıdır. Yoksulluğu tetikleyen unsurlar arasında devletin uyguladığı yanlış politikalar da vardır:

“1965’te başlayan bir ağaçlandırma var Pütürge’de ve o ağaçlandırma da çam ağacından yapılmış. Çam ağacı, kendinden başka bir şeyi kabul etmediği ve çamın kökünde ot bile yeşermediği için hayvanların da otlatılacak bir merası kalmamış. Bu yüzden hayvancılık da orman müdürlüğü ile yok olmuş ve insanların göç etmekten başka çaresi kalmamıştır.” (Mülakat, G10)

Görüşmeciler arasında göçün artık geleneksel bir hale geldiğini ifade edenler de olmuştur:

“Gurbete göç geleneksel hale gelmişti artık. O zaman da moda gibi bir şeydi. Yani büyüdüğümüzde bir tane idealimiz vardı, mutlaka İstanbul’a gitmek.” (Mülakat, G12)

Tablo 4

Malatya’dan İstanbul’a Göçün Sebepleri

G1	Toprak yetersizliği
G2	Toprak yetersizliği, müreffeh bir yaşam arzusu
G3	İş imkanının olmayışı
G4	Toprak yetersizliği ve iş imkanının olmayışı
G5	Yoksulluk
G6	Toprak yetersizliği
G7	Yoksulluk
G8	Toprak yetersizliği, yoksulluk, müreffeh bir yaşam arzusu
G9	Toprak yetersizliği ve güvenlik ihtiyacı
G10	Toprak yetersizliği, müreffeh bir yaşam arzusu
G11	Yoksulluk, müreffeh bir yaşam arzusu
G12	Eğitim
G13	Güvenlik ihtiyacı

Malatya'dan İstanbul'a göç, hala devam etmektedir. Malatya'dan İstanbul'a göçün bugünkü sebepleri; işsizlik ve eğitim olarak sıralanmaktadır. G3 görüşmecinin ifadesi üzere, yeni göçmenler genellikle lise eğitimini tamamlamış, 18 yaşını doldurmuş gençlerden oluşmaktadır. Bu gençler, İstanbul'da artık siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiş büyüklerinden yardım alarak okumakta yahut çalışmakta; iş kurmaktadır. Fakat bu neslin Malatyalılık kimliği oldukça zayıftır ve hemşehrilik ilişkisi yalnızca ihtiyaçlarını gidermek üzere kurduğu bir ilişkidir. Bir başka hemşehrisine yardımcı olmak konusundaki refleksleri oldukça zayıftır.

Malatya'da göç; dededen babaya, babadan oğula geçen bir aile mirasına benzemiştir. Görüşmecilerimiz, göçü kuşaktan kuşağa aktarımlarla devralmıştır. Malatya'dan İstanbul'a göç, önceki kuşaklarda mevsimsel göç şeklinde gerçekleşmişken görüşmecilerimizde daimî göç olarak gerçekleşmiştir. Görüşmecilerin %77'si, babalarının bahar ve yaz aylarında çiftçilik yapmak üzere Malatya'da bulunurken sonbahar-kış aylarında hamallık-çaycılık yapmak üzere İstanbul'da bulunduğunu, bu süre zarfında da bir hemşehrisinin ya da akrabasının yanında, bekar odasında kaldığını ifade etmiştir. Bu kuşaktan İstanbul'a göç edenler bir veya birkaç akrabasını da beraberinde İstanbul'a getirmiş, aynı usul geçinmek gelenek haline gelmiştir. Görüşmecilerin %46'sı ailesinde daimî göçü ilk başlatan kişi olmuşken %38'i yakın akrabalarının izinden gitmiştir. Görüşmecilerin %15'i, babasının mevsimlik göç sonrası iş kurması sonucunda anne ve babasıyla İstanbul'a göç etmiştir. Neden başka bir büyük şehre değil de İstanbul'a göç ettikleri sorulduğunda ise, bütün görüşmecilerden "bütün tanıdıklar İstanbul'daydı" cevabı alınmıştır.

Tablo 5

Malatya'dan İstanbul'a Göçün Gelenekselliği

G1	Yakın akrabalar, mevsimsel göç sonrasında birlikte daimî göç
G2	Yakın akrabalar, kısa süreli göç sonrasında birlikte göç
G3	Yakın akraba, mevsimsel göç
G4	Yakın akrabalar, daimî göç
G5	Ailenin ilk göçmeni
G6	Yakın akrabalar; mevsimsel göç sonrasında daimî göç
G7	Yakın akraba, mevsimsel göç
G8	Yakın akrabalar, mevsimsel göç sonrasında daimî göç
G9	Yakın akrabalar, mevsimsel göç; sonrasında birlikte daimî göç
G10	Yakın akrabalar, mevsimsel göç
G11	Yakın akrabalar kısa süreli göç sonrasında daimî göç
G12	Yakın akrabalar mevsimsel göç sonrasında daimî göç
G13	Yakın akrabalar, kısa süreli göç

Göçün gerçekleştiği ilk yıllarda, Malatya'ya gitme sıklığı; aslında o dönemdeki maddi imkanları ve memleket muhayyilesini koruma duygusunu, hemşehrilik bağına ortaya koyan bir durumdur. Görüşmecilerimizin %62'si Malatya'ya gitmeyi maddi yeterliliğe bağlarken %38'i ulaşım koşullarının zorluğuna bağlamıştır.

“O günkü ekonomik pozisyona bağlıdır gidip gitmemek. Eğer para biriktirmişsen, köye gittiğinde herkese birer parça bir şey alabiliyorsan, babanın cebine bir harçlık da koyabiliyorsan; o kadar para kazanmışsan gidebilirsin. Kriter budur. Ama bunları yapacak kadar paran yoksa köye gitmekten vazgeçersin. Tabi bu süre zarfında köye giden gelen olurdu ya da mektup gelirdi; filan şeye ya da paraya ihtiyaç var diye hemen elimizde ne varsa göndermeye çalışırdık. Köye gittiğinde mesela, bakkal “babanın borcu var” dediğinde çıkarıp borcunu ödeyebilmektir. Bizim o zamanki başarı hedefimiz bu idi.” (Mülakat, G10)

“O dönemde imkanlar çok kısıtlıydı. Bir insanın İstanbul'dan kalkıp da Malatya'ya gitmesi çok büyük bir külfetti ve insanlar gidemiyorlardı. Ama baktığınız zaman özellikle 90'lı yıllardan itibaren

bu önemli ölçüde kolaylaşmıştır. Mesela, ben şimdi yılda en az 4-5 defa Malatya'ya gidiyorum.” (Mülakat G1)

Tablo 6

Görüşmecilerin Malatya'ya Gitme Sıklığı

G1	Göçten 17 yıl sonra ilk
G2	2 yılda bir
G3	3-4 yılda bir
G4	Yılda bir
G5	Düzensiz olarak, ihtiyaç oldukça
G6	Yılda bir
G7	Yılda bir
G8	Yılda 1-2 defa
G9	3-4 yılda bir
G10	2 yılda bir
G11	Yılda 1-2 defa
G12	Yılda bir
G13	İki yılda bir

Görüşmecilerin davranışlarını etkileyen hemşehri dayanışmasına dair sorular sormadan evvel “Malatyalı olmak nasıl bir kimliktir, bilhassa İstanbul koşullarında girişimcilere ne gibi özellikler kazandırmıştır?” Şeklinde sorular sorulmuş ve girişimcilerin karakter özelliklerinin dışında memleket muhayyileleri de öğrenilmiştir. Görüşmecilerin %23’ü; “Malatyalı olmak” kimliğini birlik ve dayanışma içinde olmak şeklinde, %23’ü; vatan ve millete hayırlı olmak şeklinde, %15’i ise çalışkan, azimli ve emektar olmak şeklinde tanımlamıştır. Diğer görüşmeciler ise farklı olarak “Örf ve adetlerine bağlı olmak”, “Dürüst olmak” “Mütevazı ve vefakâr olmak”, “Dinini muhafaza etmek” şekillerinde tanımlamıştır.

G9 görüşmeci Malatyalı olmak kimliğini hayatının her alanında taşımaya gayret ettiğini ifade etmiştir:

“Çocuklarımın hepsi burada doğdu ama kimliklerini gidip Malatya’da çıkardım. Orada doğmuş gözüksün diye. Biz evimizde, yani babamla otururken Türkçe konuşmayız, Kürtçe konuşuruz. Çocuklarım her ne kadar Kürtçe konuşmasa da Kürtçe konuşulanların hepsini anlıyor. Köye gittiğimiz zamanda da -ben çocuklarıma hep söyledim

onlar da o bilinçle yetiştiler- mesela bir teyzemize ya da amcamıza Türkçe hâl hatır sormazlar. Biz ayıp görürüz çünkü. Biz örf adetimizi koruruz. Bir araba alınca mesela plakası 44 olmazsa binmeyiz.” (Mülakat, G9)

G10 görüşmeci ise, İstanbul’a göç ettikten sonra Malatyalı olmak kimliğinin deforme olduğunu ifade etmiştir:

“Bizim yapımızda köylülük vardı. Yaşadığımız yer, İstanbul; bir metropol. Buna ayak uydurmayı istedik, köylülüğümüzü kaybettik; ayak uydurmayı beceremedik, şehirli de olmadık. Biz buraya ait değiliz aslında. Buraya yamanmaya çalıştık ama bunu %100 başaramadık.” (Mülakat, G10)

Tablo 7

“Malatyalı Olmak” Kimliği

G1	Vatana ve millete hayırlı olmaktır.
G2	Örf ve adetlerine bağlı olmaktır.
G3	Birlik ve dayanışma içinde olmaktır.
G4	Birlik ve dayanışma içinde olmaktır.
G5	Çalışkan, azimli, emektar olmaktır.
G6	Dürüst olmaktır.
G7	Topluma örnek olmaktır
G8	Vatana ve millete hayırlı olmaktır.
G9	Vatana ve millete hayırlı olmaktır.
G10	Çalışkan, azimli, emektar olmaktır.
G11	Dinini muhafaza etmektir.
G12	Birlik ve dayanışma içinde olmaktır.
G13	Mütevazi ve vefalı olmaktır.

Görüşmecilere üye oldukları hemşehri dernekleri sorulduğunda, alınan cevaplar hepsinin en az 1 hemşehri derneğine üye olduğu yönündedir. Üstelik üyeliklerini ifade ederken bu topluluklar aracılığıyla Malatya’yla olan bağlarının güçlendiğini, İstanbul’da yalnız hissetmemelerini ve birbirlerine kenetlenmelerini sağladığını da ifade etmişlerdir. Araştırma esnasında görüşmeler ekseriyetle görüşmecilerin iş yerlerinde yapıldığı için onların ofis dekorasyonunu inceleme fırsatına da sahip olunmuştur. Görüşme yapılan kişiler genellikle hemşehri derneklerinin yönetim kurulunda yer alan aktif ve hemşehrilerine faydalı olmayı gözeten bireyler olduğu için yaptıkları çalışmalardan

dolayı dernekler tarafından çeşitli plaketler ve hediyelerle ödüllendirildiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple, Malatyalı girişimcilerin, Malatya ile bağlarının güçlü olması sebebiyle hemşehrilik bağlarının da güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. Görüşmecilerden yalnız birinin herhangi bir derneğe üyeliği yoktur. Onun da ifade ettiği üzere, bunun sebebi; kendisinin köy derneğinin henüz kurulmamış olmasıdır.

Tablo 8

Üyesi Oldukları Hemşehri Toplulukları

G1	MASTÖB (Malatya Sivil Toplum Örgütleri Birliği), Pütürge Çayören Köyü Derneği, (PÜDEF) Pütürge Dernekler Federasyonu, (MADEF) Malatya Dernekler Federasyonu, (MAKON) Malatya Konfederasyonu
G2	Ormaniçi Köyü Derneği, MASTÖB, Küçükçekmece Malatyalılar Derneği Pütürge Eğitim Vakfımız, MİAD, PÜDEF, MAKON
G3	Nohutlu Köyü Derneği, MAKON, Pütürge Eğitim Vakfı ve PÜDEF
G4	Tepehan Köyü Derneği, MADEF, (PİAD) Pütürge İş Adamları Derneği
G5	Hiçbir dernek
G6	Tepehan Köyü Derneği
G7	MASTÖB, Erdemli Köyü Kızılhan Memyömen Mezraları Derneği
G8	Kavaklıdere Rıka Köyü Derneği, MASTÖB, MAKON
G9	Kamıştaş Drejan Köyü Derneği, Battal Gazi Konfederasyonu, Battal Gazi Dernekler Federasyonu, Mastöb, Malatya konfederasyonu,
G10	Tepehan Köyü Derneği.
G11	Malatya Dernekler Federasyonu, Doğanyol Köy Derneği
G12	İzolu Vakfı, MİAD, (MEV) Malatya Eğitim Vakfı, Bağlıca-Der
G13	Battal Gazi İlçesi Yaygan Halikhan Derneği, Battal Gazi Dernekler Federasyonu, MASTÖB

Malatya'dan İstanbul'a göçün, nesilden nesle aktarılan bir gelenek olduğu daha önceki sayfalarda elde edilen bilgiler arasında yer almaktadır (Tablo 5). Gelenekselleşmiş göç içerisinde, Malatyalı girişimcilerin İstanbul'a göç ederken hemşehrilerinden yardım almış olması mülakatın öngörülerinden biridir. Bu doğrultuda görüşmecilere İstanbul'a ilk geldiklerinde öncelikle yerleşecek yer bulmak konusunda kimlerden yardım aldıkları sorulduğunda görüşmecilerin %46'sı yakın akraba yanına geldiğini; %38'i ise hemşehrisinin yanına geldiğini ifade etmiştir. %46 oranına sahip olan görüşmecilerin yardım aldığı akrabaları İstanbul'a ilk geldiklerinde bir hemşehrisinin yanına yerleşmiştir.

Tablo 9

İstanbul'da Kalacak Yer; Hemşehri Yanı

G1	Aile göçü, hemşehri mahallesi
G2	Yakın akraba yanı
G3	Hemşehri yanı
G4	Akraba yanı, hemşehri hanı
G5	Hemşehri yanı
G6	Yakın akraba yanı
G7	Yakın akraba yanı
G8	Yakın akraba yanı
G9	Hemşehri yanı
G10	Hemşehri yanı
G11	Yakın akraba yanı
G12	Yakın akraba yanı
G13	Hemşehri yanı

Görüşmecilerin %46'sı, ailesinin geçinebilmesi için aldığı ücretten bir miktar ayırıp Malatya'ya göndermiştir.

Yapılan görüşmeler esnasında elde edilen bilgilerden biri de göçmenlerin İstanbul'da yaşadığı dil problemidir. İstanbul Türkçesi, Malatya şivesinden çok farklıdır fakat Kürt asıllı göçmenler için durum çok daha zor olmuştur.

“Türkçeyi çok iyi bilmiyorduk ve çekiniyorduk. İnsanlarla anlaşma noktasında çok zorluklar çektik. Ben okula gidiyordum aslında Türkçeyi çok iyi bilmeme rağmen çok zorlandım. Ben bir şekilde idare ettim ama özellikle annem ve ablam, okula gitmemişi gerçekten çok sıkıntı çekti. İstanbul'daki insanlarla iletişime geçmek gerçekten çok zordu. Bir kere insanların size karşı büyük bir önyargısı vardı. Malatya'dan çıkıp gelmişsiniz ve Kürt'sünüz. Kürtlere bakış da tabi epey farklıydı. Onu aşmamız da çok zor oldu. Ama elhamdülillah o zorluklara rağmen mesela Tokatlı bir komşumuz vardı. Onlar bizi bağrına bastı. Bizimle lokmalarını, sularını paylaştılar. Çok yardımcı oldular.” (Mülakat, G1)

Girişimcilerin İstanbul'daki ilk işlerini bulması; hemşehrilerinin yardımıyla olmuştur, öngörüsü bu araştırmanın öngörülerinden biridir. Tablo 10'da ulaşılan bilgiler neticesinde, girişimcilerin yerleşecek yer konusunda da hemşehrilerinden yardım almış olmaları bu öngörüü destekler niteliktedir. Kendilerine ilk iş tecrübelerini hangi

kanallardan kazandığı sorulduğunda alınan cevapların %70'i "bir hemşehrinin çalıştığı iş yerinde iş bulmak" şeklinde olmuştur. Görüşmecilerin %30'u da akrabasının yanında çalışmıştır. Göçmenlere kalacak yer bulmak konusunda akrabaları yardımcı olurken iş bulma noktasında kolektif bir dayanışma söz konusudur. Görüşmecilerin ikisi, gayrimüslim bir atölye sahibinden tekstil işini öğrenmiştir.

Tablo 10

Malatyalı Göçmenlerin İstanbul'da İş Bulma Serüveni

G1	Hemşehri yanı tekstil atölyesi
G2	Hemşehri yanı, tekstil atölyesi
G3	Hemşehri yanı, tekstil atölyesi
G4	Akraba yanı, hırdavat mağazası
G5	Hemşehri yanı, defterci
G6	Akraba yanı, hırdavat mağazası
G7	Hemşehri yanı, tekstil atölyesi
G8	Akraba yanı, lokanta
G9	Hemşehri yanı, tekstil
G10	Hemşehri yanı, tekstil
G11	Yakın akraba yanı, tekstil atölyesi
G12	Hemşehri yanı, tekstil atölyesi
G13	Hemşehri yanı, tekstil atölyesi

"Bir büyüğümüz aracılığıyla iş bulmuşsak kolay kolay değiştiremiyorduk, onu mahcup etmemek için. Ben 4 yıl boyunca aynı yerde çalıştım sonra da zaten kendi iş yerimi açtım." (Mülakat, G3)

Görüşmecilere, kendisiyle aynı dönemde göç eden hemşehrilerinden geri dönenlerin olup olmadığı sorulduğunda görüşmecilerin tamamı, göç edenlerin ancak %3-5'lik bir kısmının anne-babasına hizmet etmek, için döndüğünü ifade etmiştir.

Girişimcilere, işletmelerini kurmadan evvelki süreçleri sorulduğunda alınan cevaplar şu şekilde olmuştur;

Tablo 11

Malatyalı Girişimcilerin İş Tecrübeleri

G1	5 yıl hazır giyim ve konfeksiyon çıraklığı, 15 yıl hazır giyim ve konfeksiyon girişimciliği, 9 yıldır ev tekstil mağazası girişimciliği
G2	Hazır giyim ve konfeksiyon sektörü, ayakkabı ve ayakkabı yan sanayii, inşaat amaçlı ürünler sektörlerinde çıraklık. 13 yıldır inşaat amaçlı ürünler mağazası girişimciliği.
G3	4 yıl hazır giyim ve konfeksiyon, daha sonra aynı sektörde girişimcilik.
G4	32 yıldır teknik hırdavat girişimciliği
G5	Kâğıt sektörü, restoran ve yiyecek içecek girişimciliği, plastik ve kauçuk malzeme girişimciliği, hazır giyim ve konfeksiyon.
G6	9 yıl teknik hırdavat çalışanı, 34 yıldır teknik hırdavat girişimciliği aynı zamanda konut inşaatı girişimciliği.
G7	11 yıl hazır giyim ve tekstil çıraklığı, 49 yıldır iç giyim ve aksesuarları girişimciliği
G8	Restoran ve yiyecek içecek hizmetleri, perakende satış girişimciliği, inşaat taahhüt girişimciliği, konut inşaatı girişimciliği
G9	31 yıldır hazır giyim ve konfeksiyon girişimciliği, şehir içi yolcu taşımacılığı girişimciliği, 8 yıldır Malatya’da meyve-sebzecilik.
G10	10 yıl hazır giyim ve konfeksiyon çıraklığı, 32 yıldır hazır giyim ve konfeksiyon girişimciliği
G11	31 yıldır hazır giyim ve konfeksiyon girişimciliği, 9 yıldır süt ve süt ürünleri girişimciliği
G12	5 yıl Hazır giyim ve konfeksiyon çıraklığı, ticaret, 43 yıldır hazır giyim ve konfeksiyon, eğitim sektörü girişimciliği
G13	2 yıl hazır giyim ve konfeksiyon çıraklığı, 38 yıldır hazır giyim ve tekstil girişimciliği

Alınan cevaplarda, sonradan farklı sektörlere geçilse de tekstil (hazır giyim ve konfeksiyon) başlangıcı yoğunluk kazanınca neden tekstilin tercih edildiği sorusu sorulmuş ve tekstilin vasıfsız işgücü olduğu, o dönem için yeni ve getirisi yüksek bir alan olduğu cevaplarına ulaşılmıştır:

“Tekstil el emeği olan bir alan ve bizim İstanbul’a geldiğimizde çalışabileceğimiz tek alan o idi. Zaten tekstilden başka da o dönemde bir araba fabrikası, bir makine fabrikası, bir mobilya fabrikası yoktu. Çalışabilecek alan bir tek konfeksiyon vardı.”
(Mülakat, G10)

“Benim babam hamallık yapıyordu ama benim hamallık yapmamı istemedi. Bizim kirveye sordu ne iş yapsın diye o da o dönem

o revaçtaydı, kazançlıydı diye benim çalıştığım atölyeye gelsin, dedi.”
(Mülakat, G1)

Görüşmecilerden G12, başarısız olan girişimlerinden de bahsetmiştir. Söylediklerine göre, bir dönem orman ürünleri sektörüne girmek üzere Fransa’da orman satın almış fakat zarara uğramıştır, Irak’ta hizmet sektörüne girmiş; fakat körfez krizi ile bırakmak zorunda kalmıştır.

Görüşmeler esnasında rastlanan, girişimciliği etkileyen bir diğer durum ise, girişimcilerin kendileri burada yaşam mücadelesi verirken bir yandan da Malatya’daki ailesine nakdi ve aynı destekte bulunmasıdır. Bu durum bireylerin harcamalarını arttırıp girişimcilik süreçlerini yavaşlatmıştır.

Girişimcilere sermaye kaynakları sorulduğunda alınan cevaplarda görüşmecilerin %23’ü “Söz senettir” düsturu ile; %31’i borçlanarak; %31’i kendi birikimleriyle %7’si gayrimenkul edinip bunları satarak; %7’si ise ziynet eşyaların satarak sermaye sağladığını ifade etmiştir.

O dönemde verilen ücretler sermaye birikimleri için yetersiz olduğu için ek iş yapan girişimciler de olmuştur;

“İlk geldiğimde gömlekçide çalıştım ama çok az para veriyorlardı. Ben de ayakkabı boyacılığı yaptım, simit sattım, su sattım. Hem okuyup hem çalıştım.” (Mülakat, G9)

“Birden fazla iş yapardım o zamanlarda da. Gündüz konfeksiyonda çalışıp hem iş hem meslek öğrenirdim. Akşamları ve hafta sonları sürekli işporta tezgahında bir şeyler satardım.” (Mülakat, G10)

Tablo 12

Girişimciliğin Sermaye Kaynağı

G1	Kazandıklarını yatırıma dönüştürüp onları satarak
G2	Piyasadaki güvenilirlik
G3	Hemşehrisine borçlanarak
G4	Kişisel birikimler
G5	Kişisel birikimler
G6	Piyasadaki güvenilirlik
G7	Ziynet eşyalarının satılmasıyla
G8	Hemşehrisine borçlanarak
G9	Hemşehrisine borçlanarak
G10	Kişisel birikimler
G11	Bir tanıdık tarafından verilen teknik eşyalar dışında bir sermaye olmaksızın
G12	Kişisel birikimler
G13	Akrabaya borçlanarak

Görüşmecilere gelir seviyelerini yükselten girişimciliğin hayatlarında neler değiştirdiği sorulduğunda, görüşmeciler “asla şımarmadım” yahut “kibirlenmedim” şekillerinde cevaplamıştır. Bu, onların konuya duyarlılıklarını gösteren bir husustur. “Özünü kaybetmeme”, “geldiği yeri unutmama” ve “kazandığını kendinden bilmeme” onların temel prensibidir, diyebiliriz. Gereken açıklama yapıldıktan sonra gelen cevaplarda ise görüşmecilerin %15’i kurdukları işletmeleri yönetim boyutuyla ele alıp risk faktörünü gözden kaçırmışlardır. (Bkz. s. 6: Girişimcilik ve yöneticilik arasındaki farklar) Bu da onların aslında girişim eyleminde risk faktörünü pek de hesaba katmadıklarını göstermektedir. Risk, onlar için işletmeyi kurarken değil; sürdürürken üstlenilen bir olgudur. Görüşmecilerin %31’i başarılı bir girişimcilik yolunun özgüvenlerini arttırdığını, kendilerini motive ettiğini ifade etmiştir. G6; girişimcilik eylemini cesur olmakla bağdaştırarak girişimcilikteki risk faktörüne işaret etmiştir. G7 ise, girişimcilik eylemi neticesinde iş hayatında edindiği tecrübelerle günlük rutinleri dahil olmak üzere hayatındaki pek çok hususta değişiklik yaptığını ifade etmiştir. G8, birbirinden farklı sektörlerde yaptığı girişimcilik eylemlerinin eğitim geçmişinden bahsederek yenilikçi düşünebilmeye işaret etmiştir. G12 de, G8’e benzer olarak girişimcilik hayatının kendisini eğittiğinden bahsetmiştir. G10 ve G13 birbirine benzer

olarak girişimcilikteki riske karşılık elde edilen karın hayatlarında değişikliğe yol açtığını ifade etmiştir.

Tablo 13

Girişimciliğin Malatyalı Göçmenlere Kattıkları

G1	Daha iyi bir yönetici
G2	Özgüven
G3	İtibar, tanınırlık
G4	İleri görüşlü bir lider
G5	Daha gayretli
G6	Liderlik ve cesaret
G7	Hatalar yapmak ve onlardan ders çıkarmak
G8	Kendini geliştirme, daha geniş bir ufuk
G9	Daha mücadeleci bir yapı
G10	Değişen tüketim alışkanlıkları
G11	Farklı kişisel özellikler
G12	Gelişim
G13	Tüketim alışkanlıkları

Görüşmecilere yöneltilen sorularda alınan cevaplar, Malatyalı girişimcilerin Malatyalılık kimliğini korumaya gayret ettiğine yönelik olmuştur. Bu da girişimcilik hayatlarında hemşehrilerine ayrıcalık tanıdıkları öngörümüzü destekler nitelikte olmuştur. Görüşmecilere, geçmişteki yahut şimdiki şirketlerindeki; tedarikçilerinde, müşterilerinde yahut çalışanlarında hemşehrilerine ayrıcalık tanıyıp tanımadıklarına yönelik sorular yöneltildiğinde birbirinden farklı cevaplar alınmıştır. Görüşmecilerin %23'ü, İstanbul şartlarının getirdiği bireyselleşme, krizler ve kentleşme neticesinde iş hayatına daha profesyonel bir yol çizerek uzun süredir hemşehrilerine hiçbir koşulda ayrıcalık tanımadığını ifade etmiştir. Görüşmecilerin %31'i hemşehrileriyle ekonomik bir birliktelikten ziyade sosyal dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Görüşmecilerin %46'sı ise, hemşehrilerinin ayrıcalıklı olduğunu ifade etmiştir. G2; sadece Malatyalılara değil genel olarak doğu insanına ayrıcalıklar tanıdığını ifade etmiştir. G7 ise; kendisiyle aynı sektörde ve aynı konumda olan hemşehrileriyle kazan-kazan ilişkisi ile cüzi miktarlarda iş yapabileceğini ama bir ayrıcalık tanımayacağını dile

getirmiştir. Tanınan ayrıcalıklara sebep olarak, güven duygusu ve empati kurma gösterilmiştir.

Bu durum göstermiştir ki, göçmen girişimciler, hemşehrilik ilişkisini İstanbul'a ilk geldiğinde daha sıkı tutmaktaydı. Zaman içerisinde gelişen şartlar, yaşam koşulları, bireyselleşme, özgürleşme, maddecilik; hemşehrilik ilişkisinde temel olan güven duygusuna zarar vermiş; hemşehrilik ilişkisi, ekonomik birliktelikten sosyal dayanışmaya dönüşmüştür. Böylelikle hemşehrilik ilişkisi yapısal bir değişikliğe uğramıştır.

Tablo 14

**Malatyalı Girişimcilerin İş Hayatında Hemşehrilere Tanıdıkları
Ayrıcalıklar**

G1	Liyakat prensibine riayet etme
G2	Hemşehrilere her alanda ayrıcalık
G3	Hemşehrilere iş kurmada yol gösterme
G4	Ödemede ve çalışanlarda hemşehrilere ayrıcalık
G5	Hiçbir konuda ayrıcalık tanımıyor
G6	Ekonomik birliktelikten ziyade ihtiyaç sahibi hemşehrilere sosyal yardım
G7	Hiçbir konuda ayrıcalık tanımıyor
G8	Çalışanlar arasında hemşehrilere ayrıcalık
G9	Çalışanlar arasında hemşehrilere ayrıcalık
G10	Hiçbir konuda ayrıcalık tanımıyor
G11	Ekonomik birliktelikten ziyade ihtiyaç sahibi hemşehrilere sosyal yardım
G12	Ekonomik birliktelikten ziyade ihtiyaç sahibi hemşehrilere sosyal yardım
G13	Hemşehrilere her alanda ayrıcalık

Malatyalı girişimciler, iş hayatına her zaman yansımaya bile, hemşehri dayanışmasına önem veren girişimcilerdir. Girişimcilerin maddi imkanlarını yükselttikçe Malatya'ya ne gibi yatırımlarda bulunduğu da hemşehrilik kimliğinde önem arz eden bir nokta olmaktadır. Bu sebeple, yapılan görüşmelerde Malatyalı girişimcilere yatırımları da sorulmuş ve alınan cevaplar şu şekilde olmuştur:

Tablo 15

Malatyalı Girişimcilerin Yatırımları

G1	Siyasi ilişkiler aracılığıyla Pütürge'ye bir otogar
G2	Gayrimenkul-kira geliri
G3	Gayrimenkul-kira geliri
G4	Köy derneğinin ihtiyaçlarını karşılama
G5	Hemşehrilere sosyal yardım
G6	Girişimci hemşehrilere maddi destek
G7	Bir yatırımı yok
G8	Gayrimenkul-kira geliri
G9	Malatya'da meyve-sebzecilik
G10	Bir yatırımı yok
G11	Malatya'da giyim mağazaları
G12	Hemşehri derneklerine maddi destek ve Malatya'nın eğitim vakıflarında bursiyerlik
G13	Vatanına ve milletine hayırlı 3 evlat

Verilen cevaplara binaen, görüşmecilerin %85 oranında Malatya'ya yatırım yapmadıkları sonucuna varabiliriz.

Görüşmecilerin en az 30 yıldır İstanbul'da iş hayatında olduğu bu araştırmada daha önce belirtilmiştir. Bu 30 yıl içerisinde Türkiye, çeşitli ekonomik krizler yaşamış, çeşitli krizleri de az hasarla atlattır. Bu bağlamda görüşmecilere edindikleri bilgi ve tecrübe neticesinde ekonomik krizlerle nasıl baş edebildikleri sorularak girişimciliklerindeki çözüm bulma yeteneği ölçülmüştür. Ekonomik krizlerle başa çıkabilmek, görüşmecilerin girişimcilik kabiliyetlerini de açığa çıkaracak niteliktedir. Aldığımız cevaplar; “küçülmeyi tercih etme”, “yerini koruma”, “risk alıp yatırım yapmayı tercih etme” şeklindedir. Bir de herhangi bir yonteme sahip ol(a)mayanlar vardır.

Tablo 16

Malatyalı Girişimcilerin Krizlerle Başa Çıkabilme Yöntemleri

G1	İhtiyatlı olma
G2	Stok değerlendirme
G3	Yatırımlardan faydalanma
G4	Risk alıp yatırım yapma
G5	Bir yöntem sahibi değil
G6	Konumunu korumaya gayret etme
G7	Risk alıp farklılık yaratma
G8	Eğitim almak, danışmak
G9	Küçülmek yahut farklılık yaratmak
G10	Bir yöntem sahibi değil
G11	Farklı bir sektöre geçiş yapmak
G12	Konumunu korumaya gayret etme
G13	Bir yöntem sahibi değil

Görüşmecilerde, Malatyalılık kimliğini ve adetleri korumaya yönelik hassasiyet gösterme eğilimi, bir gün Malatya'ya dönmeyi isteyip istemedikleri sorusunu doğurmuştur. Görüşmecilerin Malatya'ya dönme tercihleri de değişkenlik göstermiştir. Ama görüşmecilerin %61'inin hayalinde hayatının bir kısmını "Doğup büyüdüğü topraklarda geçirme" isteği vardır, %31'inin böyle bir isteği yoktur. %7'si de bu konuda kararsızdır.

Tablo 17

Malatyalı Girişimcilerin Malatya'ya Dönme İsteği

G1	İstiyor
G2	İstiyor
G3	İstiyor
G4	İstemiyor
G5	İstiyor
G6	İstemiyor
G7	İstemiyor
G8	Kararsız
G9	İstiyor
G10	İstiyor
G11	İstemiyor
G12	İstiyor
G13	İstiyor

SONUÇ

İstanbul, Türkiye'nin en çok göç alan şehri olma özelliğini yüzyıllardır korumaktadır. Tarih boyunca göç, İstanbul'un ekonomik kaderini belirleyen çok önemli bir unsur olmuştur. İstanbul nüfusu, 1940-1980 yılları arasında hiç olmadığı kadar katlanarak artmış, hatta artan nüfus, şehrin alt yapısını yetersiz kılmıştır. Bahsi geçen dönemlere dair devlet tarafından uygulanan politikalar İstanbul'a iç göçü yoğunlaştırmış, çeşitli sektörlerde ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. İç göç, yalnızca ekonomik hayatta değil; sosyal hayattaki ilişki türlerini de beslemiştir. Bunların başında hemşehrilik gelmektedir. Hemşehrilik ilişkisi, göçmen bireylerin yabancılaşma hissini önemli ölçüde gidermiş; İstanbul'un hem sosyal hem de ekonomik hayatına eklemlenmesini kolaylaştırmıştır.

Bu araştırmanın konusu, İstanbul'daki Malatyalılar arasındaki hemşehrilik ilişkisinin, Malatyalı göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerine etkisini ölçmektir. Bu konu üzerine öncelikle göç, girişimcilik ve hemşehrilik ilişkisi üzerine literatür araştırması yapıp ikincil verilerden faydalanılmıştır. Sonrasında Malatyalı İş Adamları Derneği'nin kuruluş ve gelişim sürecinin araştırılması için dernek genel sekreteri ile görüşme yapılmış ve gerekli bilgiler alınmıştır. Araştırmanın nitel kısmında olasılıksız örnekleme yöntemlerinden yargısal örnekleme kullanılarak hemşehri derneklerinde başkanlık yapan veya hemşehri derneklerine üye olan, İstanbul'da yaşayan 13 Malatyalı girişimci ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakat verilerinden faydalanılmıştır. 22 sorudan oluşan mülakat soruları, görüşmecilerle yüz yüze görüşme yöntemiyle eksiksiz olarak cevaplanmıştır. Görüşmeciler 44-75 yaş aralığında 13 erkek girişimciden oluşmaktadır. Görüşmecilerin eğitim durumu ise okur-yazar/lise aralığında değişkenlik göstermektedir. Girişimcilerin faal oldukları sektörler ise, hazır giyim ve konfeksiyon, inşaat taahhüt, konut inşaatı, teknik hırdavat, restoran ve yiyecek içecek hizmetleri, hayvansal gıda ürünleri şeklinde sıralanabilir.

Malatya'dan İstanbul'a göçün sebeplerinin en başında tarıma elverişli arazi azlığı ve yoksulluk gelmektedir. Malatya'dan İstanbul'a göç, 2-3 kuşak devam etmiş; başlangıçta mevsimsel olan göç türü yapısal olarak değişerek daimî göç halini almıştır. Her iki kuşak için Malatya'dan İstanbul'a göç, İstanbul'un vasıfsız iş gücü ihtiyacının bir

kısmını karşılamıştır. Değişen göç yapısı, hemşehrilik ilişkisini etkilemiştir. Buna göre, başlangıçta hemşehrisinden güç ve destek alarak İstanbul'a göç eden Malatyalılar, İstanbul'da güçlendikçe ve başarılı olmaya başladıkça, İstanbul'a adaptasyonunu önemli ölçüde gerçekleştirince hemşehri ilişkilerinin niteliği de değişmiştir. Başlangıçta yaşadıkları her şey; zorluklar, sorunlar, yoksunluklar ortak bir dayanışma içerisinde giderilirken zamanla güçlü olanın güçsüz olana yalnızca sosyal alanda destek olduğu bir yapıya bürünmüştür. Hemşehriler arasında başlangıçta sosyal ve ekonomik birliktelik söz konusu iken sonradan gelişen süreç ile yalnızca sosyal yardımlaşma ve dayanışma gerçekleşmiştir.

Araştırmanın 4 adet sorusu vardır. Bunların ilki, “*Girişimci, göç sonrasında ilk işini hangi kanallarla buldu?*” sorusudur. Tablo 10'da derlenen bilgilere göre, Girişimciler, başlangıçta kalacak yer konusunda akrabalarından yardım alırken ilk işini bulmak konusunda bir hemşehrisinden yardım almıştır. Çeşitli sosyal alanlarda tanıştığı hemşehrisinin çalıştığı iş yerinin işçi ihtiyacını karşılamak üzere çalışma hayatına başlamışlardır. Bu durum, Malatyalı girişimcilerin İstanbul'a göç ettikleri ilk dönemde hemşehrilerinden yardım aldığı öngörüsünü doğrular niteliktedir.

İkinci soru, “*Girişimcilik eylemi hangi sermaye kaynakları ile gerçekleştirildi?*” sorusudur. Tablo 12'den elde edilen bilgilere göre, görüşmecilerin %31'i borçlanarak, %45'i hemşehrisinin vesilesi ile bulunduğu işten kazandıkları ile şirketini kurmuştur. %23'ü bulunduğu piyasada oluşturduğu “güven” ortamına bağlı olarak şirketini kurmuştur. Bu durum, Malatyalı girişimcilerin sermaye kaynağına hemşehrilerinin dolaylı yoldan katkı sağladığını göstermektedir.

Üçüncü soru, “*Girişimci, şirket faaliyetlerini sürdürürken (tedarikçi, müşteri ve çalışanlarında) hemşehrilerine ne gibi yardımlarda/ayrıcılıklarda bulundu?*” sorusudur. Tablo 14'te cevaplanan bu soruda, görüşmecilerin tamamı başlangıçta hemşehrilerine her konuda yardımlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat şu anda ayrıcalıkta bulunmak konusunda görüşmecilerin %54'ü hemşehrilerine ayrıcalık tanımadığını, %46'sı ise hemşehrilerine ayrıcalık tanıdığını ifade etmiştir. Bu durum; Malatyalı girişimciler müşterilerinde, tedarikçilerinde ve çalışanlarında hemşehrilerine ayrıcalık tanımıştır öngörümüzü desteklememektedir.

Dördüncü ve son soru ise, “*Girişimcinin, göç sonrası memleketleri ile olan ilişkileri ne durumda?*” şeklindedir. Tablo 6, 15 ve 17; bu soruyu cevaplar niteliktedir. Esasında sorunun çeşitli boyutları olduğu için net ve tam bir cevap vermek oldukça güç. Tablo 6 ile, İstanbul’a göçün ilk yıllarında Malatya’ya gidişin maddi imkansızlıklar sebebiyle oldukça seyrek olduğunu göstermektedir. Tablo 15, Malatyalı girişimcilerin Malatya’ya olan yatırımlarını göstermekte olup, aslında gayrimenkul dışı yatırımın nadiren bulunduğunu ifade etmektedir. Tablo 17 ise, Malatyalı girişimcilerin Malatya’ya dönmek istediğini göstermektedir. Bütün bunlar, Malatyalı girişimcilerin, göç sonrası Malatya ile olan bağlarını somut olarak koruyabildiği öngörüsünü desteklememektedir. Fakat net bir sonuca varmak için farklı açılardan gerçekleştirilecek araştırmalara da ihtiyaç vardır.

Malatya’dan İstanbul’a göçün en önemli sebepleri; verimsiz toprak ve yoksulluktur. Malatya’nın kırsal bölgelerinde yaşayan aileler, aile bireylerinden bir veya birkaçını İstanbul’a göndererek geçimini sağlamıştır. Bu durum, ekonomik temelli göç kuramlarından yeni ekonomi kuramına¹²³ örnek teşkil etmektedir. Bir diğer etken ise, önceki kuşaklardan İstanbul’a göç eden bireylerin yaşam standartlarındaki, giyim-kuşamlarındaki değişimlerdir. Köyde hayatlarına devam eden bireyler göçmenlerin bu haline baktıkça İstanbul’da yaşama isteği duymaya başlamıştır.

Malatya’dan İstanbul’a göç, 2-3 kuşak boyunca geleneksel hale gelmiştir. Bir dönem -kış aylarında İstanbul’da hamallık veya çaycılık yapmak şeklinde- mevsimsel göç olarak yaygınlık kazanmışken sonraki iki kuşakla zaman içerisinde yapısal olarak değişime uğrayarak daimî göç haline gelmiştir.

Malatyalı girişimciler, İstanbul’a ilk olarak bir akrabasının yanına yerleşmek üzere gelmiş fakat bir hemşehrisi aracılığıyla iş sahibi olmuştur. Malatyalı girişimcilerin, İstanbul’a ilk geldiklerinde buldukları ilk iş -vasıfsız iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere- tekstil olmuş, süreç içerisinde kısmen değişik sektörlere geçiş yapmıştır. Daha sonra çalıştıkları alanda ilerleme kaydeden göçmenler, göçmen girişimciliğine farklı

---

¹²³ Bkz. s. 21

yaklaşımlar başlığı altında ele alınan itici-çekici faktörler¹²⁴ neticesinde girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır.

Ailesini köyde bırakan Malatyalı girişimciler, kazançlarının bir kısmını ailesine göndermek durumunda olduğu için, girişimcilik için gerekli olan sermayeyi biriktirmekte zorlanmış, hatta ekseriyetle biriktirememiş, borçlarla işletme kurmuştur.

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgilere göre; görüşmeciler için girişimcilik, yönetim, harcama, tasarruf gibi iktisadi kavramların farklı anlamlara geldiği fark edilmiştir. Bu durum, araştırma verilerini analiz etmeyi güçleştirmiştir.

Araştırmanın en önemli ve pozitif yanı, görüşmeci örnekleminin farklı gelir seviyesinde, birbirinden farklı büyüklükteki şirketlerden oluşmasıdır. Gelir ve eğitim durumu farklılık göstermesine rağmen verilen cevaplar benzerlik göstermektedir. Bu da Malatya'dan İstanbul'a göç eden bireylerin aynı yollardan geçtiğini fakat farklı akıbetlere uğradığını göstermektedir.

Bu çalışmanın örneklemi MADEF, MAKON sivil toplum kuruluşlarına üye olan bireyler üzerinden olasılıksız olarak seçilmiş ve bu bireylerin sosyo-ekonomik yönleri analiz edilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda MİAD'a yönelilmesi Malatyalı girişimcilerin lobicilik faaliyetlerini ve yaptırım gücünü ortaya koyabilecektir.

---

¹²⁴ Bkz. s. 15.

EK 1: MÜLAKAT SORULARI

Sayın iş sahibi,

Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisiyim. Malatya'dan İstanbul'a göç etmiş girişimciler üzerine bir araştırma yapmaktayım. Soracağım soruları cevaplamanız, araştırmam için son derece önemlidir. Sözlerinizde kimliğiniz gizli tutulacaktır. Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Büşra MURAT

E-posta: 0busramurat@gmail.com

Tel: 0(531) 595 83 54

Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Fakültesi/İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı

İSTANBUL

1. Adınız, Soyadınız?
2. Yaşınız kaç?
3. Doğum yeriniz neresidir?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Sizi göç etmeye iten sebepler nelerdi? Göç ettiğiniz dönemde Malatya'da nasıl bir toplumsal yapı vardı?
6. Malatyalı olmak, İstanbul koşullarında nasıl bir kimlik verir size?
7. Aile büyüklerinizden, daha önce çalışmak için İstanbul'a göç eden kimse var mı? Onlar hangi alanda ne kadar süre çalışmışlar?
8. İstanbul'a yerleşeli kaç yıl oldu?

9. Göç ettiğiniz ilk dönemlerde Malatya'ya ne sıklıkla giderdiniz?
10. Üyesi olduğunuz herhangi bir hemşehri topluluğu var mı? Nedir?
11. İstanbul'a ilk geldiğinizde karşılaştığınız zorluklarla mücadele ederken hemşehrilerinizin ne tür faydaları oldu?
12. Göç ettiğiniz zaman ailenizle mi göç ettiniz? Aileniz kendi geçimini nasıl sağladı? Bu durum ne kadar sürdü?
13. Göç ettiğiniz dönem sizinle birlikte çalışan hemşehrilerinizin durumu nedir? Geri dönenler oldu mu?
14. İşletmeniz, İstanbul'a göç ettiğiniz ilk yıllarda çalıştığınız işle aynı alanda mı faaliyet gösteriyor?
15. Bu işletmeyi İstanbul'a göç ettikten kaç yıl sonra, nasıl bir süreç geçirerek kurdunuz?
16. Bu işletmeyi kurma kararınızı etkileyen hususlar nelerdir?
17. İşletmenizi kurarken sermayenizi hangi kaynaklardan sağladınız?
18. Girişimci olmadan önceki kişisel özellikleriniz ile sonraki kişisel özellikleriniz ve tüketim alışkanlıklarınız arasında ne gibi farklar görüyorsunuz?
19. İşletmenizi ilk kurduğunuzda veya şimdi, çalışanlarınızda yahut tedarikçilerinizde, müşterilerinizde hemşehrilerinize bir ayrıcalık tanıma yahut yardım etme gibi bir durumunuz oldu mu? Neden ve ne gibi ayrıcalıklar?
20. Yatırımlarınızda hemşehrilerinize ve Malatya'ya faydalı olmayı gözetir misiniz? Bir örnekle açıklayınız.
21. Ekonomik krizlerle başa çıkabilmek adına kendinize özgü teknikleriniz oldu mu? Bunlar nasıl teknikler?
22. Malatya'ya dönmeyi düşünüyor musunuz?

EK 2: GÖRÜŞMECİLERİN CÜMLELERİNE AİT TABLOLAR

Tablo 18

Görüşmecilerin Diliyle İstanbul'da Kalacak Yer; Hemşehri Yanı

G1	“Çekirdek ailemle İstanbul'a geldiğimiz için ailecek Esenler'de hemşehrilerimizin oradaki bir gecekonduda yaşadık. Maddi olarak çok yardımları oldu”
G2	“Yakın akrabam burada ve evli olunca direkt onun evine geldim.”
G3	“Akrabalarım ilk aşamada yeterli oldu ama hemşehrilerimizin de tolerans tanınması işimizi kolaylaştırdı. Ben de ilk olarak akrabalarımın ve komşularımızın yanına geldim bekar odasına, 15 yıl orda kaldım.”
G4	“2 yıl boyunca akrabalarımın yanında hatta bazen sokakta kaldım, sonra hemşehrilerimin yanında bekar odasında yer buldum ve oraya geçtim.”
G5	“Hemşehrilerim burada hamallık yapıp bekar odasında kalıyordu ben de onların yanına geldim.”
G6	“Diğer aile büyüklerimiz bekar odasında kalıyordu ben de onların yanına geldim.”
G7	“Bekar odasında akrabalarımın yanında kaldım ve hemşehrilerimiz sayesinde iş buldum.”
G8	“Akrabalarım tarafından iş imkanları üzerine çağırıldım ve gelip onların yanında kaldım.”
G9	“Bekar odalarında hemşehrilerimle kaldım. Onlardan büyük destek gördüm.”
G10	“Bekar odasında, hemşehrilerimin yanında kaldım.”
G11	“İstanbul'da yakın akrabamın kanatları altında yaşadım. Bir kulübesi vardı, orada yaşadık birlikte.”
G12	“Yakın akrabamın yanına gelmişim ben. Bizden önce gelen Malatyalı bir büyüğümüz bekar odası kiralamıştı. Birlikte o bekar odasında kaldık.”
G13	“İlk olarak bir hemşehrimin yanına geldim. İş bulana kadar bana çok yardım etti, harçlık verdi.”

Tablo 19

Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Göçmenlerin İstanbul'da İş Bulma Serüveni

G1	“Hemşehrimizin yanında tekstil atölyesinde işe girdim.”
G2	“İş çevresi olan bir hemşehrimiz bana iş buldu. Ben de o şekilde kot atölyesinde işe girdim ilkin”
G3	“Akrabam aracılığıyla bir hemşehrimizin yanında, tekstilde iş buldum.”
G4	“4 sene bir akrabamın yanında, hırdavat işinde çalıştım.”
G5	“Bizim köylülerden birinin yardımıyla deftercide iş buldum”
G6	“Akrabamın yanında hırdavat işine başladım.”

G7	“Yakın akrabamın mesai arkadaşı bir hemşehrimiz vardı onun kardeşinin çalıştığı tekstilde iş buldum.”
G8	“Akrabalarım burada iş var diyerek çağırdı beni ve onların yanında lokantada çalıştım.”
G9	“bir hemşehrimin yanında işe başladım.”
G10	“Gayrı Müslim birinin yanında çalışan bir hemşehrim eleman lazım dedi o şekilde tekstilde iş buldum.”
G11	“Yakın akrabamın yanında, tekstil atölyesinde çalıştım.”
G12	“Bir hemşehrimiz vesilesiyle bir Yahudi’nin yanında, tekstil atölyesinde çalıştım.”
G13	“Bir hemşehrimiz bana bir gömlek atölyesinde iş buldu.”

Tablo 20

Görüşmecilerin Diliyle İş Tecrübeleri

G1	“1985’te 30 kişinin çalıştığı bir tekstilde ustabaşılık yaptım 5 sene. Sonrasında edindiğim tecrübelerle 1990-2009 yılları arasında atölye açtım. Şimdi de 10 yıldır ev tekstil ürünleri mağazam var.”
G2	“Kot atölyesinde birkaç ay çalışıp kumaş ceket atölyesinde işe başladım. Orada da yapamayıp Ayakkabı sayası atölyesinde çalıştım. Orada da devam edemeyip ayakkabı derisi kesiciliği yaptım. Bunların hepsi çirak olarak yaptığım, aslında yapamadığım, sıkıldığım işler. Sonra 2 sene pantolon kumaşçısının yanında çalıştım ve tekstili bıraktım. Bu işlerin hepsini akraba, hemşehri tavsiyesi ile buldum. Sonra inşaat malzemeleri yapan mühendis bir akrabam vardı, kendisine satış mağazası açtı ve ben de orada işe başladım. Sonra o işi sevdim. Sonra 2006’da o alanda kendi işletmemi kurdum.”
G3	“1987 senesinde bir atölyede çirak olarak işe başlayıp 4 sene sonra kendi işletmemi kurup Rusya ve Balkan ülkeleri ile ihracat yaptım. Rusya’da AVM’lerde yer alan bilinen bir markayım.”
G4	“İstanbul’a geldiğimden beri tek iş yerinde çalıştım. 1987’de patronumun bana borcu olduğu için borcuna karşılık o işletmeye ortak oldum. Ortağım harcama ve borçlarından dolayı hissesini küçülttüğçe ben satın aldım. Ve şu an o şirketi işletiyorum.”
G5	“Bir hemşehrim kahvesini satıyordu. Defterciden çıkıp kahve açtım sonra o işi yapamadığımı anlayınca satıp plastik işine girdim ama ortaklarımdan çok büyük zararlar gördüm. Bu esnada oğlum gelip tekstil öğrendi ve birlikte tekstil açtık.”
G6	“1976’da İstanbul’a gelip Akrabamın yanında çalıştım. Bir süre sonra ortak olduk. 1985 yılında akrabamla anlaşmazlığa düşünce kendi şirketimi kurdum.”
G7	“Girdiğim tekstilde 11 sene çalıştım ve sonra kendi işletmemi kurdum. 49 yıldır tekstilciyim.”
G8	“Akrabalarım burada lokantacılık yapıyordu. Orda çalıştım ve ortak olduk. Sonra market işletmesi kurdum 1993’te ve marketlerimiz büyüyüp marketler zinciri haline geldi. 2003’te inşaat sektörüne tanınan imkanlar gelişince o sektöre de girdim. 2011’de market işini, geleceğinin çok parlak olmadığını

	düşünerek, bırakma kararı verdim. Marketleri devrettim. Lokanta işini de bıraktık. Şu an sadece inşaat ve gayrimenkul var.”
G9	“Aile büyüklerimizin yanında işimizi öğrendikten sonra 1988’de kendi işletmemizi açtık önce fason üretim yaptık sonra kendimiz üretim yaptık. Şu an hala devam ediyor atölyemiz. Balkanlara ve Rusya’ya ihracat yapıyoruz. Bir dönem otobüs şirketi olan Malatya Kayısı Kent şirketini satın aldım. Yapamadığımı görüp bıraktım. Malatya’ya bir çiftlik açtım. Besicilik ve kayısıcılık yapıyorum orda.”
G10	“Atölyede çalıştığım 10 yıllık süre zarfında kalıp ustalığına kadar ilerlemiştim. Sonra 1987’de kendi işletmemi kurdum. Ekonomik şartlardan dolayı ara verdiğim dönemlerim olsa da hala aynı kurduğum şirketi yönetiyorum.”
G11	“Tekstil işini öğrenince yakın akrabalarımınla birlikte atölye açtık ve 1982’de tesettür giyimi (...) kurduk. 1992’de bütün Türkiye tanıdı bizi. 2006’da fabrikamızı kurduk. 2010’da tekstil krize girince, 8 ortakla hiç bilmediğimiz bir alana girip 400 hayvanla süt çiftliği kurduk. Şu an tekstil fabrikamızı kapattık, fason üretimle devam ediyoruz fakat her iki sektörde de başarıyla devam ediyoruz.”
G12	“Patronum olan Yahudi, hızlı öğrenen bir insan olduğumu anlayınca beni mağazaya aldı ve bana ticareti öğretti. Ticareti öğrendikçe bu işi kendimiz yapalım istedim ve abime kendi işimizi kuralım dedim. 1976’da işletmemizi kurduk. Sonra diğer yakın akrabalarımız da katıldı bize. İşlerimizi ilerlettik 200 kişilik bir fabrika haline geldik. Laleli’nin en gözde yerlerinde 3 tane mağaza açtık. Sonra Avukat F.Ö. ile 1997’de gençlerimizi başörtüsü yasağından mağdur etmemek için çok farklı bir alana alternatif eğitim oluşturmak üzere giriş yaptım (...) kolejini kurduk. F.Ö. vefat edince, (...) kolejinin en büyük hissedarı olarak işime devam ediyorum. Bir yandan da tekstil atölyesi devam ediyor.”
G13	“Gömlekçinin yanında 2 yıl kadar çalıştım. 6 sene de Malatya’da geçti. Sonra geldim ve 6 ay daha çalışıp bir hemşehrimle birlikte ortak iş yeri açtık.”

Tablo 21

Görüşmecilerin Diliyle Girişimciliğin Sermaye Kaynağı

G1	“Ailemle çalışırken bir yandan da İstanbul’da gayrimenkuller elde etmiştik. Bu gayri menkulleri satarak makine aldık.”
G2	“Piyasada 13-14 senelik bir deneyimim ve tanınırlığım olduğu için insanlara güven verdim. Tek sermayem güven oldu benim.”
G3	“Sıfır sermaye ile kurdum işletmemi. Makineci hemşerimdi, borçla aldım ondan makinelerimi.”
G4	“Kendi birikimlerimle kurdum işletmemi.”
G5	“Kurduğum bütün işletmelerde kendi birikimlerimi sermaye olarak kullandım.”
G6	“Kullandığım sermaye esas sermayemin %3’ü kadardı. Kalan kısım güvendi. İnsanlar bizim sözüme güvenmişti.”
G7	“Hanımın kolundaki bileziklerle makine alıp öyle başladık işe. Başka bir sermayemiz olmadı.”

G8	“Dışardan borç alma ihtiyacımız olmadı. Hemşehri, dost, akrabadan borç alarak kurduk işletmemizi.”
G9	“Sermayemizin %10’unu nakit olarak karşılayıp kalanına taksitle borçlandık.”
G10	“10 yıllık çalışma hayatımda edindiğim birikimlerle kurdum işletmemi. Birden fazla iş yapardım.”
G11	“Hiçbir sermayemiz yoktu. Fason üretim yaparak küçük küçük başladık. İlk yaptığımız iş 100m kumaş ileydi. Süt çiftliği işinde zaten 8 ortağımız vardı. Sermaye sorunumuz olmadı”
G12	“Tamamen tasarruf ederek biriktirdiklerimle işletmemi kurdum. Fakat ticaretimiz itibarla ilerledi hep.”
G13	“Almanca bir akrabam vardı bana borç verdi işletmemi o şekilde kurdum.”

Tablo 22

Görüşmecilerin Diliyle Girişimciliğin Malatyalı Göçmenlere Kattıkları

G1	“Aslında özelliklerimizde bir değişiklik olmadı ben iş yeri açmadan önce de yöneticilik yapıyordum iş yeri açtıktan sonra da yöneticilik yaptım”
G2	“Başarılı bir çizgide gidince özgüvenin artıyor. Bu karşındakini bile etkiliyor. Mesela ben çok üst düzey bir devlet adamının karşısında bile rahatlıkla konuşabiliyorum, bir tedirginlik yaşamadan”
G3	“Başarılı iş hayatı, siyasi bir kimlik de kazanmamıza yardımcı oldu. Himayemiz genişledi. Fakat karakterimiz hala aynı. Hala bir insana yardımcı olmak bizi dünyanın en mutlu insanı yapıyor.”
G4	“Liderlik yönüm gelişti, yönetilmeyi değil de yönetmeyi ne kadar iyi yaptığımı görmeye başladım. Şirketi devraldığım günden bugüne çok ileriye götürdüm.”
G5	“Bir şeyler başardıkça her şeyi bırakıp işime sarılmaya başladım.”
G6	“Bir şirket kuruyorsanız ister istemez liderlik vasfınızın olması lazım, cesaretinizin olması lazım. Bunlar bende güçlenmiş oldu.”
G7	“Girişimcilik bana hatalarımdan ders çıkarmayı öğretti. O derslerle yolumu daha iyi çizdim. Günlük hayatıma kadar değiştim.”
G8	“İş hayatı, girişimcilik ufku açtı. Kendimizi geliştirmek ve daha ileriye yürümek için eğitimler aldık. Böylelikle daha iyi yol aldık.”
G9	“Girişimcilik, başarılı olmak adına iş hayatındaki mücadelemi arttırdı.”
G10	“Girişimci olmadan önce de ihtiyaçlarımı karşılamak için mücadele ediyordum sonra da. İhtiyaç kavramının anlamı değişiyor yalnızca.”
G11	“Karakterim değil ama belki kişiliğim değişti. Değer yargılarım aynı kaldı.”
G12	“Gelişerek değişme; değişerek gelişme diye bir olgu var. Bana çok şey kattı girişimcilik.”
G13	“Girişimcilik tüketim alışkanlıklarımı değiştirdi yalnızca.”

Tablo 23

**Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Girişimcilerin İş Hayatında
Hemşehrilerine Tanıdıkları Ayrıcalıklar**

G1	“Alışverişte iken daha uygun bir fiyat teklifinde bulunurum fakat bir eleman alacağım zaman liyakat esasına önem veririm.”
G2	“Sadece iş hayatında değil, sivil hayatta da hemşehrilerime ayrıcalık tanırım. Şu an çalışanlarımın biri hariç hepsi Malatyalı. Bu milliyetçilik bende çalışırken de hep oldu.”
G3	“Bir alanda iş imkânı yükselmişse bunu hemşehrilerimle paylaştım, iş kurmalarına da yardım ettim.”
G4	“Çalışanlarımın hepsi Malatyalıdır. Doğuda iş yaptığım zaman müşterilerime vade sormam mesela ama diğer bölgelerde şartlarımı konuştururum.”
G5	“Ben sadece sağlam ödeme yapanı ayırım.”
G6	“Hemşehrilerime yardımlarda bulunurum ama birlikte iş yapmak konusunda çekimserim. Ticarete duygusallığa yer yoktur. Hak verilmez, alınır.”
G7	“Bu durumun duygusal bir yanı var benim için. Ben inanıyorum ki arkadaşlarım da hemşehrilerinden çektiği sıkıntıyı kimseden çekmemiştir. Zamanla biraz daha profesyonel bakmaya gayret ettim.”
G8	“Kasamızı emanet ettiğimiz, mağaza yöneticisi yaptığımız kişiler Malatyalı olmuştur her zaman. Malatyalı olunca ayrı bir güven duyuyorum. Ufak tefek sorunlar yaşasa da zararını görmedik bu durumun.”
G9	“Müşteri her zaman velinimetir. Çalışanlarımızdan Malatyalı olanlara ayrıca bir güven duyarız çünkü ailesini, geldiği yeri biliriz.”
G10	“1998 yılında iflas edince kendime çıkardığım derstir, mümkün mertebe hemşehrilerimle iş yapmaktan kaçınırım. Bu belki de duygusal bir durumdur.”
G11	“Hemşehrilerimize her konuda yardımcı oluruz ama iş konusunda kim işini düzgün yaparsa onunla çalışırız.”
G12	“Hemşehrilerimize yardımcı oluruz fakat iş konusunda işi iyi yapanlarla çalışırım.”
G13	“Hemşehrilerime her koşulda yardımcı olurum. Zor durumda kalmalarını istemem.”

Tablo 24

Görüşmecilerin Diliyle Malatyalı Girişimcilerin Yatırımları

G1	“Esenler Belediyesini, Pütürge Belediyesi ile kardeş belediye yaptık. Esenler Belediyesi şu anda Pütürge’de otogar yapıyor.”
G2	“İlk kazandığım para ile ciddi bir parayı riske atarak köyde ev yaptırđım.”
G3	“Kira getirsin diye Malatya’dan mülk aldım.”
G4	“Hemşehrilerimize hizmet eden köy derneğimizin aylık masraflarını ben karşılıyorum.”
G5	“İhtiyaç sahibi hemşehrilerime yardım edebildim yalnızca.”

G6	“Hemşehrilerime iş kurmalarında yardımcı olurum.”
G7	“Yatırımlarımın hepsi İstanbul’da fakat hemşehrilerime yardımcı olmayı da dilerim.”
G8	“Gayrimenkul yatırımlarım var fakat orda iş kurarak yatırım yapmadım.”
G9	“Yatırımlarımda Malatya hep vardır. Malatya’da bir çiftliğim var besicilik ve kayıscılık yapıyorum orda.”
G10	“O kadar bir ekonomik gücüm yok. Olduğu zaman düşünebilirim ancak.”
G11	“Malatya’da bir mağaza açtık ve köydeki insanımızın %90’ı bizim İstanbul’daki fabrikamızda çalışıp emekli olup memlekete dönmüştür.”
G12	“Hemşehri derneklerini maddi olarak destekledim ve eğitim vakıflarına bursiyer oldum ama Malatya’ya dair net bir yatırımlım yok.”
G13	“3 çocuğumu da okutup vatanına milletine hayırlı eyledim. Tek yatırımlım o. Bunun dışında bir de dernek olarak köyümüze cami yaptırdık.”

Tablo 25

Görüşmecilerin Diliyle Krizlerle Başa Çıkabilme Yöntemleri

G1	“Biraz daha temkinli adımlar atıyor, harcamalarımızı kısıyoruz.”
G2	“Ödemelerde vadeli çek, senetlerimi mal olarak değerlendirdim hep. Stoklarımda olan mal da krizlerde hep değerlendirildi zaten.”
G3	“Kriz zamanlarında şirketimizi önceki yatırımlarımızla destekliyoruz.”
G4	“Herkes krizlerde küçülme yolunu izler ama ben risk alıp yatırım yapmayı tercih ediyorum. Daha az maliyetli oluyor.”
G5	“Krizlerle başa çıkamadım. Bir tekniğim yok.”
G6	“Aynı yerde kalmaya, gerilememeye ya da ilerlememeye çalışırım. Konumumu korurum.”
G7	“Kriz dönemlerinde yapılmayana yaparak risk alır ve genellikle de kazanırım. Mesela üretim azaltılmışsa piyasada, ben üretime ağırlık veririm.”
G8	“Aldığımız eğitimler doğrultusunda işletmemizi değerlendirir öngörülerde bulunarak adım atarız.”
G9	“Krizlerde iki yol izliyoruz aslında ya küçülmeye gidiyoruz ya da bir kanal keşfedip oraya yatırım yapıyoruz.”
G10	“Kriz, bana göre öngörülen bir şey değildir. Ansızın olur. Bir tekniğim yok.”
G11	“Tek tekniğimiz var; o da, farklı sektörlerle geçiş yapmaktır.”
G12	“Kişisel harcamalarımızı kısarak tasarruf etmeyi ve beklemeyi, bulunduğum yeri korumaya gayret ediyorum.”
G13	“Kriz olan dönemlerde benim zaten işletmem yoktu.”

Tablo 26

Görüşmecilerin Diliyle Malatya'ya Dönme İsteği

G1	“İş imkanlarım ve ailem izin verirse ben dönmek isterim.”
G2	“Ben de eşim ve çocuklarım da dönmeyi çok istiyoruz dönmeyi.”
G3	“Çocuklarıma işimi devrettikten sonra dönmeyi planlıyorum.”
G4	“Malatya'ya dönmeyi düşünmüyorum.”
G5	“Şu an da zaten yılın en az 4 ayını Malatya'da geçiriyorum.”
G6	“Temelli bir dönüş düşünmüyorum.”
G7	“Çocuklarım, torunlarım hayatlarını burada kurdu, onları bırakıp gitmem mümkün değil.”
G8	“Biz Malatyalılar olarak birbirimizi İstanbul'da seviyoruz. Malatya'ya gidince sanki düşman kesiliyoruz. Çocuklarım, torunlarım da burada. Ben dönmek konusunda kararsızım.”
G9	“Emekli olur olmaz döneceğim inşallah. Hem orda geçinebileceğim işler de kurdum.”
G10	“Öyle bir hayalim var ama çocuklarım var, onların okulu, geçimi var. Her şeyin başı ekonomik durum ama hayalimdir. İmkânım olmadığı için çok zor bir ihtimal ama dönmeyi çok istiyorum.”
G11	“Biz artık burada kök saldık bir çınar gibi. Senede 3-4 defa gidiyorum ama temelli bir dönüş düşünmüyorum.”
G12	“Ben ömrümün bir kısmını çocukluğumun geçtiği yerde geçirmek istiyorum. Sık sık gidiyorum da ama çocuklarım karım bırakmıyor.”
G13	“Dönmeyi çok istiyorum ama hanım, çocuklar gelmediği için evim bahçem olduğu halde dönemiyorum.”

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Adıgüzel, Yusuf. **Göç Sosyolojisi**. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Akkayan, Taylan. **Göç ve Değişme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Behar, Cem. **Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008): Osmanlı İstanbul’unda Kasap İlyas Mahallesi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- İmanov, N. Bilge ve Yunus Uğur (hızl.). **Bir Semte Vefa**. 1. Basım. İstanbul: Klasik Yayınları, 2009.
- Bülbül, Yaşar. **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları**. İstanbul: İTO Yayınları, 2010.
- Çetin, Canan. **Stratejik Düşünce ve Kurumsal Girişimcilik**. İstanbul: İTO Yayınları, 2012.
- Çetin, Canan. **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**. İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C. 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı’nın Ortak Yayımı, 1994.
- Efe, Mehmet Naci. **Girişimcilikte Temel Prensipler**. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2016
- Erder, Sema. **İstanbul Bir Kervansaray (mı?): Göç Yazıları**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Ergen, Mustafa. **Girişimci Kapital: Silikon Vadisi Tarihi ve Startup Ekonomisi**. 1. Baskı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ertuğ, Necdet. **Osmanlı Dönemi’nde İstanbul Hammalları**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Göçün Mekânı: Esenler ve Mekânın Değişimi**, İstanbul: Esenler Şehir Düşünce Merkezi Yayınları, 2016.
- Güvenç, Murat (hızl.), **Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular**. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2009.

- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınaroğlu. **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Kırlı, Cengiz, “İstanbul’da Hemşehri Tabanlı Tabakalar/Yoğunlaşmalar”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi.** C. 4, İstanbul: İBB Kültür A.Ş Yayınları, 2015.
- Kocaman Tuncer ve Sema Bayazıt. **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Yapısı.** Ankara: Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, 1993.
- Marangoz, Mehmet. **Girişimcilikte Güncel Konular ve Uygulamalar.** 1. Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.
- Müftüoğlu, M. Tamer ve Tülin Durukan. **Girişimcilik ve KOBİ’ler.** Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- Nakip, Mahir, Asuman Akdoğan, Asım Çelik, Şaban Uzay, M. Sıtkı İlkay. **Açıklamalı İşletme Terimleri Sözlüğü -İngilizce Karşılıklarıyla-.** İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.
- Oğuz, Mevlüt. **Malatya Tarihi ve Sosyoekonomik Durumu,** İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2000.
- Seyidoğlu, Halil. **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük.** 2. Basım. İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999.
- Şen, Bülent, Alim Arlı ve Ayşe Alican Şen. **Yoksulluğu Bölüşmek: Süleymaniye Bekar Odası Göçmenleri.** İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- Tarihte ve Günümüzde Malatya’96.** Ankara: T.C. Malatya Valiliği Yayınları, 1996.
- Tekeli, İlhan ve Leila Erder. **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler.** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Tekeli, İlhan. **Göç ve Ötesi.** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- Titiz, Tınaz. **Girişimcilik.** İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1994.
- Tümtaş, Mim Sertaç. **Kent, Mekan ve Ayrışma.** Ankara: Detay Yayıncılık, 2012.
- TÜSİAD. **Türkiye’de Girişimcilik.** İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2002.
- Uğur, Engin. **Girişimcilik.** İstanbul: Kuşbakışı Yayınevi, 2007.
- Yalçın, Cemal. **Göç Sosyolojisi.** Ankara: Anı Yayınları, 2004.
- Yerasimos, Stefanos, Günter Seufert, Nuray Mert, Gérard Groc, Herald Schüler, Kemal Can, Necmi Erdoğan, Tanıl Bora, Karin Vorhoff, Gottfried Plagemann,

Alaxandre Toumarkine, Barbara Pusch, Nicolas Monceau. **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Yurt Ansiklopedisi. C. 5, 6, 7 ve 8, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982-1983.

Mülakatlar

A. D., 25 Ocak 2019.

C. A., 15 Mart 2019.

D. T., 25 Mart 2019.

E. M., 18 Mart 2019.

F. T., 30 Mart 2019.

H. O., 13 Mart 2019.

H.Z. M., 30 Mart 2019.

H. B., 15 Mart 2019.

H. A., 25 Mart 2019.

M. K., 15 Mart 2019.

R. M., 3 Mart 2019.

R. K., 29 Mart 2019.

V. T., 29 Mart 2019.

Y. Y., 15 Mart 2019.

Tezler

Çesteneci, Yusuf. “Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri”
Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Kılıçarslan, Mustafa. “Kente Göçle Gelenlerde Kentlilik Bilinci: Kaynartepe Mahallesi
Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
2018.

Özdemir, Hakan. “Kent ve Göç: Malatya Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**. İnönü
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Özdemir, Mehmet. “Türkiye’de Kırsaldan Kente Göç ve Güvenlik İlişkisi (1980-2010)”,
Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Söztutar, Musa. “Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kentleşme”, **Yüksek Lisans Tezi**. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Şentürk, Ünal. “Göç ve Kentleşme (Malatya Örneği)”, **Bilim Uzmanlığı Tezi**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Taşçı, Faruk. “1980 Sonrası Türkiye’de Sosyal Yardımların Analizi”, **Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Sürekli Yayınlar

Alada, A. Dinç. “İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2001, Sayı: 23-24, ss. 47-52. <http://dergipark.gov.tr/iusiyasal/issue/610/6144> (28.11.2018)

Aşkın, Aylin, Selin Nehir ve Sercan Özgür Vural. “Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2011, C. 6, Sayı: 2, ss. 55-72. http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/371/aysin_askin_makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y (02.12.2018).

Çağlayan, Savaş. “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Güz 2006, Sayı 17. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217328> (12. 11. 2018).

Karagöz, Kadir. “Girişimcilik-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2016 C. 11, Sayı: 2. http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1669/kadir_karagoz_makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y (02.12.2018)

Kurtoğlu, Ayça. “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, <https://journals.openedition.org/ejts/375> (13.11.2018).

Nişancı, Zehra Nuray. “Göçmen Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh’daki Türk Girişimciler”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2015 c. 10, sayı: 1. http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1326/Zehra_Nuray_Ni%C5%9Fanc%C4%B1_Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y (02.12.2018).

Terzi, Elvan. “Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentleşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karşılıklı Hemşehri Dernekleri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2014, Sayı 32, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/920/859> (13.11.2018)

Yener, Serdar. “İktisadi Kuramlar ve Girişimcilik”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2018, C.II, Sayı: 1. <http://dergipark.gov.tr/sinopusd/issue/37898/428591> (30.11. 2018).